

Michał Sierba

(Polish Academy of Sciences, Poland)

<http://orcid.org/0000-0002-3237-4635>

e-mail: michal_sierba@wp.pl

Pomiaru włóczna starostwa tykocińskiego z 1559 r.

Volok Measurment in Tykocin Starost in 1559

ABSTRACT

The text discusses the issue of the volok measurement which was carried out in the Tykocin starosty in 1559. It analyses the existing accounts drawn up on the basis of the register of the volok measurement of this starosty, as the document itself has not survived to our times. The analysis covered such issues as the area and quality of arable land and extra land in settlements in the Tykocin starosty, demographics in Tykocin, the number of Jews living there, taverns, mills and servant crafts or the issue of putny servants. The appendix compiles and publishes queries on the register of volok measurements made by Jan Glinka.

Key words: Podlasie, Tykocin, Tykocin starost, volok reform

PUBLICATION INFO				
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
THE AUTHOR'S ADDRESS: Michał Sierba, the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, 31 Rynek Starego Miasta, Warsaw 00-272, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Author's own funds				
SUBMITTED: 2023.08.16	ACCEPTED: 2024.03.16		PUBLISHED ONLINE: 2024.10.22	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS			 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES	

STRESZCZENIE

Tekst porusza kwestię pomiarów włócznej, którą przeprowadzono w starostwie tykocińskim w 1559 r. Poddano analizie zachowane przekazy sporządzone na podstawie rejestru pomiarów włócznej tego starostwa, gdyż sam dokument nie zachował się do naszych czasów. Analiza objęła takie zagadnienia jak: obszar i jakość gruntów ornych i dodatkowych miejscowości w starostwie tykocińskim, demografia w Tykocinie, liczba mieszkających tam Żydów, karczmy, młyny i rzemiosło służebne czy kwestia służków putnych. W aneksie opracowano i wydano kwerendy rejestru pomiarów włócznej, które przeprowadził Jan Glinka.

Słowa kluczowe: Podlasie, Tykocin, starostwo tykocińskie, pomiarów włóczna

Celem niniejszego artykułu jest omówienie pomiarów włócznej zakończonej w starostwie tykocińskim w 1559 r. na podstawie wszystkich dostępnych źródeł. Równie ważnym elementem jest wydanie (w postaci aneksu) odręcznej notatki z kwerendy z rejestru niniejszej pomiarów włócznej sporządzonej przez Jana Glinkę. Jest to ważny ślad przeszłości, gdyż oryginalny rejestr nie zachował się do naszych czasów¹.

Tykocin to obecnie małe miasto, stolica gminy w powiecie białostockim, w województwie podlaskim. Jest to miejscowość o pasjonującej i bujnej przeszłości. W skład dóbr tykocińskich, zaś od 1542 r. starostwa tykocińskiego, wchodziły wsie położone w większości na terenie dzisiejszej gminy Tykocin, w mniejszym stopniu Trzcianne, Wysokie Mazowieckie, Kobylin-Borzymy, Krypno i Choroszcz. Były to wsie i folwarki: Saniki², Leśniki³, Sawino⁴, Broniszewo⁵, Radule⁶, Pajewo⁷, Jeżewo⁸, Łopuchowo⁹, Stelmachowo¹⁰, Złotoria¹¹, Siekierki¹², Sierki, Lipniki, Kobylino¹³, Kapice¹⁴,

¹ Artykuł stanowi uzupełnienie edycji źródłowej: *Inwentarz starostwa tykocińskiego z 1571 r.*, wyd. M. Sierba, Białystok 2024.

² W XVI w. Sanniki.

³ W XVI w. Leśniki lub Lesniki.

⁴ W XVI w. Sawino lub Szawino.

⁵ W XVI w. Broniszewo lub Broniszowo.

⁶ W XVI w. Radule lub Radulie.

⁷ W XVI w. Pajewo, Paiewo lub Pniewo.

⁸ W XVI w. zapisywane jako Jeżewo, Geszrwo, Geżowo, Jezowo, Jezzowo – dziś wieś Jeżewo Stare.

⁹ W XVI w. Łopuchowo lub Lopuchowo.

¹⁰ W XVI w. Stelmachowo, Stalmachowo lub Stalmachów.

¹¹ W XVI w. Złotoria, Złotoryia, Złotorya.

¹² W XVI w. Siekierki lub Sziekierki.

¹³ Dziś wieś Kobylin-Latki.

¹⁴ W XVI w. Kapice lub Kapticze – dziś wsie Kapice Stare i Kapice-Lipniki.

Makowo, Kalinowo¹⁵, Mazury, Brok, Wólka¹⁶, Komorowo¹⁷, Trzciannie, Chobotki¹⁸, Laskowiec, Brzeziny, Pszczółczyno¹⁹, Giełczyno²⁰.

Początki Tykocina i okolicznych wsi giną w pomrokach dziejów. Większość badaczy łączy powstanie osady, a później miasta, z mazowieckim grodem Tykocin I położonym 3 km na południe od współczesnego miasta. Wykorzystywano go między XII a XIII lub XIV w.²¹ Tykocin

¹⁵ Dziś wsie Kalinowo Nowe i Kalinowo Stare.

¹⁶ W XVI w. Wólka, Wólka Zielna, Wólka Zielona, Zielona Dąbrowa, Zielona Dąbrówka, Dąbrówka Zielona. Dziś wieś nie istnieje. Najprawdopodobniej znajdowała się między wsiami Mazury i Brok. Vide mapa: *Województwo podlaskie w drugiej połowie XVI w.*, oprac. K. Boroda et al., w: *Województwo podlaskie w drugiej połowie XVI w.*, red. M. Gochna, B. Szady, w: *Atlas Historyczny Polski*, red. H. Rutkowski, M. Słoń, t. 8 [dalej: *AHP Podlasie*], cz. 1, *Mapy*, Warszawa 2021. Możliwe, że mogły istnieć dwie miejscowości odrębne – Wólka i Zielona Dąbrowa. Vide: Archiwum Narodowe w Krakowie [dalej: ANK], Zbiór Zygmunt Glogera [dalej: ZZG], sygn. 17, s. 3; sygn. 18, s. 79; sygn. 20, s. 9.

¹⁷ Dziś najprawdopodobniej część wsi Hermany.

¹⁸ Dziś wieś Kulesze-Chobotki.

¹⁹ W XVI w. Pszczółczyno lub Psczólnino. W 1616 r. włączono tę osadę do folwarku w Brzezinach. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Skarbu Koronnego [dalej: ASK], dz. XLVI, sygn. 149, k. 122v.

²⁰ W XVI w. Giełczyno lub Strubicze. W 1565 r. kartograf i sekretarz królewski Maciej Strubicz uzyskał tam ponad 21 włók. Российский государственный архив древних актов [dalej: РГАДА], фонд 389, опис 1, дело 39, k. 667v–668; дело 258, k. 135–136. W 1569 r. sześć ostatnich miejscowości zostało odłączonych od starostwa tykocińskiego na rzecz nowo utworzonej królewskiej – leśnictwa tykocińskiego. Pierwszym leśniczym został dotychczasowy podstarosta tykociński Florian Łobeski. AGAD, ASK, dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 240, k. 318–326v; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52 (1569–...)* u knyga 52, wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius 2004, s. 43–44; *Lustracje województwa podlaskiego 1570 i 1576*, wyd. J. Topolski, J. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa 1959, s. 136–142.

²¹ O grodzie Tykocin I vide: K. Bieńkowska, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w dorzeczu Górnej Narwi w świetle źródeł archeologicznych*, w: 492. rocznica urodzin województwa podlaskiego: referaty z sesji historycznej, *Tykocin, 3 września 2005 r.*, red. B. Pacholska, Białystok 2006, s. 18–19; J. Gąssowski, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1977, 11, s. 205; Z. Jagodziński, *Tykocin, woj. białostockie*, „Informator Archeologiczny: badania” 1975, 9, s. 221; R. Jakimowicz, *Sprawozdanie z działalności Państwowego Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych na okręg warszawski za rok 1922*, „Wiadomości Archeologiczne” 1923, 8, 2–4, s. 207–208; U. Perlikowska-Puszkarska, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1980, 14, s. 175; eadem, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1981, 15, s. 206–207; U. Stankiewicz, *Tykocin – początki miasta*, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne” 2005, 1, s. 167; eadem, *Tykocin nad Narwią od średniowiecza do końca XVI w.*, w: *Narew w dziejach i współczesności Mazowsza i Podlasia*, red. A.C. Dobroński, W. Grębecka, Łomża 2004, s. 176; eadem, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny: badania” 1983, 17, s. 178–179; eadem, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny:

i okoliczne wsie do 1425 r. przynależały do Mazowsza²². Pierwsze pewne wzmianki źródłowe dotyczące osad z terenu dóbr tykocińskich pochodzą dopiero z przełomu XIV i XV w. Dotyczyły one Złotorii (1393)²³ i Tykocina

badania" 1984, 18, s. 148; eadem, *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny: badania" 1988, 22, s. 116–117. Niektórzy badacze datują go już na XI w. A. Kamiński, *Z badań nad pograniczem polsko-rusko-jaćwieskim w rejonie rzeki Sliny*, „Wiadomości Archeologiczne" 1956, 2, s. 131–168; Z. Koszyła, *Z dziejów zamku tykocińskiego*, „Białostoczyna" 1986, 1, s. 14.

²² Przynależność państwową Tykocina i najbliższych miejscowości w średniowieczu oraz zmiany granic w tym rejonie omówiono już w literaturze przedmiotu. Vide m.in.: G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1, *Trudne początki*, Poznań 1998, s. 87–105; A. Kołodziejczyk, *Przemiany społeczno-gospodarcze na Podlasiu w XV–XVI w.*, Olsztyn 2012, s. 22–36; E. Kowalczyk-Heyman, *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Pisą a Biebrzą)*, Warszawa 2013; eadem, *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej: między Drwęcą a Pisą*, Warszawa 2003; eadem, *O mazowiecko-litewskiej ugodzie granicznej z 1358 r. (głos w dyskusji)*, „Studia Geohistorica" 2019, 7, s. 213–226; J. Maroszek, *Dzieje województwa podlaskiego do 1795 r.*, Białystok 2013, s. 19–21, 24–31; idem, *Struktura osadnictwa rycerskiego i drobnoszlacheckiego dawnej ziemi bielskiej do końca XVIII w.*, „Białostoczyna" 2002, 1–2, s. 67–72; J. Maroszek, A. Studniarek, *Dzieje Trzciannego i obszaru gminy Trzcianne w XV–XX w.*, Trzcianne 2004, s. 23–24; D. Michaluk, *Granice województwa podlaskiego i postrzeganie obszaru Podlasia w latach 1513–2013*, w: *Podlasie nadbużańskie. 500-lecie województwa podlaskiego*, red. O. Łatyszonek, Ciechanowiec 2013, s. 171–172; K. Pacuski, *Wschodnia granica Mazowsza w średniowieczu w świetle danych historycznych (X–XV w.)*, w: *Początki chrześcijaństwa na pograniczu mazowiecko-ruskim w świetle wyników badań wybranych cmentarzysk*, red. A. Buko, Warszawa 2019, s. 22–24, 31; H. Rutkowski, *Granica mazowiecko-litewska między Wizną a Grodnem z 1358 r.*, „Studia Geohistorica" 2017, 5, s. 140–155; idem, *Odpowiedź na krytykę artykułu o granicy z 1358 r.*, „Studia Geohistorica" 2019, 7, s. 227–233; idem, *O dokumencie z roku 1358 raz jeszcze*, „Studia Geohistorica" 2020, 8, s. 215–219; P. Sianko, *Granica mazowiecko-litewska do 1569 r. Kształtowanie się, rola społeczna*, Białystok 2019, maszynopis pracy doktorskiej, s. 103–106, 349; idem, *Rozgraniczenie mazowiecko-litewskie z 1358 r. – nowe spojrzenie*, w: *Granice i pogranicza*, red. P. Guzowski, M. Liedke, W. Walczak, Białystok 2019, s. 11–46; idem, *Wokół dyskusji o dokumencie z 1358 r.*, „Studia Geohistorica" 2021, 9, s. 175–179; J. Śliwiński, *Wyodrębnienie się puszczy przynależnej do Grodna*, w: *Puszcze wielkosiązące na północnym Podlasiu i zachodniej Grodzieńszczyźnie w XV–XVI w. (podziały administracyjne, służby leśne i wodne)*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2007, s. 115–123.

²³ Pierwsza wzmianka źródłowa dotyczyła próby wybudowania zamku w Złotorii przez księcia mazowieckiego Janusza I Starszego, która została przerwana przez najazd krzyżacki. Zakonnikom udało się nawet pochwycić samego księcia. *Die Chronik Wigands von Marburg*, wyd. T. Hirsh, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, t. 2, red. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Lipsk 1863, s. 653–654; J. Długosius, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. 10, (1370–1405), Warszawa 1985, s. 205–206; J. Długosz, *Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10, (1370–1405), Warszawa 2009, s. 268–269; *Kronika Wiganda z Marburga – rycerza i brata zakonu niemieckiego*, wyd. J. Voigt, E. Raczyński, Poznań 1842, s. 352–355. Vide również: *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, wyd.

(1423)²⁴. W 1424 r. książę Janusz I Starszy ustanowił wójtostwo w Tykocinie, które nadał Piotrowi z Gumowa²⁵. Dnia 28 czerwca 1425 r. ten sam książę nadał Tykocinowi prawa miejskie na wzór Łomży²⁶. Latem tego roku Tykocin wraz z okolicą został siłą włączony do Wielkiego Księstwa Litewskiego przez kniazia Witolda²⁷. W latach 1513–1520 formowało się województwo podlaskie, w którego składzie znalazł się m.in. Tykocin wraz z pobliskimi wsiami²⁸. Przynależność tych terenów do Wielkiego

A. Prochaska, Kraków 1882, s. 1015; J. von Posilge, *Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)*, wyd. E. Strehlke, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, t. 3, red. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Lipsk 1866, s. 187, 243; *Skarbiec dyplomatorów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów, posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, wyd. I. Daniłowicz, t. 1, Wilno 1860, s. 298–299; M. Radoch, *Złotoria w 1393 r.; zniszczenie grodu i porwanie księcia mazowieckiego Janusza I*, w: *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI w. Prace ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2002, s. 21–27.

²⁴ Dnia 22 III 1423 r. książę Janusz I Starszy nadał Henrykowi Szmeythowi z Torunia młyn w Tykocinie. AGAD, Metryka Koronna [dalej: MK], sygn. MK3, k. 30v; *Dokumenty miasta i dóbr Tykocin z XV w.*, wyd. T. Jaszczolt, w: *Inter Regnum et Ducatum. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Tęgowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. K. Boroda, M. Liedke, P. Guzowski, Białystok 2018, s. 250.

²⁵ AGAD, MK, sygn. MK3, k. 38; Varia oddziału I, sygn. 57, k. 163; tzw. Metryka Litewska, dz. VIII, sygn. 5, k. 320v; Muzeum Narodowe w Krakowie [dalej: MNwK], Biblioteka Czarotoryskich [dalej: BCz], Teki Naruszewicza [dalej: TN], teka 14, s. 81–83, 89–91; *Dokumenty*, s. 251–252; *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, literarum, diplomatum, scripturarum et monumentarum quaecunque in Archivo Regni in Arce Cracoviensi continentur*, wyd. E. Rykaczewski, Paryż 1862, s. 358; *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (dopełnienie Niesieckiego)*, wyd. Z. Gloger, Kraków 1870, s. 127; Z. Romaniuk, *Tykocin w XV w.*, w: *Małe miasta. Przestrzenie*, red. M. Zemło, Supraśl 2003, s. 292–293.

²⁶ AGAD, MK, sygn. MK 333, k. 17v; *Dokumenty*, s. 254; *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV do XVI w.*, t. 1, wyd. A. Włodarski, Warszawa 1918, s. 19. Istnieją przesłanki, że Tykocin mógł już wcześniej posiadać jakąś formę praw miejskich. Vide: M. Sierba, *W sprawie nadania praw miejskich Tykocinowi w XV w.*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2015, 94, s. 30–31.

²⁷ *Liber Cancellariae Stanislai Ciołek, Ein Formelbuch der polnischen königskanzlei aus der Zeit husitischen Bewegung*, t. 1, wyd. J. Caro, Wien 1871, s. 154–156; M. Radoch, *Kilka uwag o konfliktach na pograniczu litewsko-mazowieckim i litewsko-krzyżackim w latach 1401–1426 (w świetle źródeł krzyżackich)*, w: *Szkice z dziejów społeczno-gospodarczych Podlasia i Grodzieńszczyzny od XV do XVI w.*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2005, s. 27–29; idem, *Rywalizacja litewsko-mazowiecka o ziemię drohicką (i brzeską) oraz okręg Tykocin i Łopuchowo (wraz ze Złotorią) od XIV w. do 1425 r.*, w: *Puszcze*, s. 137–139; idem, *W sprawie daty nadania przez Władysława Jagiełłę ziemi drohickiej księciu mazowieckiemu Januszowi I*, w: *Szkice z dziejów kolonizacji*, s. 11–12, 20.

²⁸ D. Michaluk, *op. cit.*, s. 172–173.

Księstwa Litewskiego (z epizodem mazowieckim w latach 1440–1444)²⁹ trwała do 1569 r., gdy włączono je do Królestwa Polskiego³⁰. Ten stan utrzymał się aż do III rozbioru Rzeczypospolitej.

Zygmunt Kiejstutowicz, następca kniazia Witolda na stolcu wielkoksiążęcym, w 1433 r. nadał Tykocin wraz z okolicą Janowi Gasztołdowi³¹ – jednemu z najważniejszych możliwych litewskich tego czasu³². Po Janie dobra tykocińskie objęli jego potomkowie: Marcin³³, Olbracht³⁴ i Stanisław. Ten ostatni zmarł bezpotomnie w 1542 r. Na nim kończył się ród Gasztołdów³⁵. Dobra tykocińskie prawem kaduka przeszły w ręce hospodara litewskiego Zygmunta Starego, ten zaś przekazał je swojemu synowi Zygmuntowi Augustowi³⁶. Starostwo tykocińskie pozostało królewską własnością aż do 1661 r., gdy zostało nadane prawem dziedzicznym Stefanowi Czarnieckiemu³⁷.

Jedną z najważniejszych inicjatyw Zygmunta Augusta w Wielkim Księstwie Litewskim była pomiarowa włóczna, czyli XVI-wieczna reforma rolna polegająca na komasacji gruntów, rozmierzeniu ich na włóki i określeniu ich jakości (dobra, średnia, podła, przepodła – nader podła, podłe

²⁹ Vide: I.T. Baranowski, *Podlasie w przededniu Unii Lubelskiej*, „Przegląd Historyczny” 1908, 7, 1, s. 50–51; A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 2, w: *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6, w: *Źródła dziejowe*, t. 17, Warszawa 1909, s. 6; W. Jarmolik, *Gasztołdowie a Tykocin*, „Białostocka” 1987, 7, s. 22; T. Jaszczolt, *Ziemia drohicka i bielskie pod rządami księcia mazowieckiego Bolesława IV w latach 1440–1444*, w: *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze*, red. J. Grabowski, R. Mroczek, Warszawa 2017, s. 331–360; Z. Romaniuk, *op. cit.*, s. 285; P. Sianko, *Granica*, s. 200–206; J. Tyszkiewicz, *Książęta mazowieccy na Podlasiu (1385–1440). Od unii krewskiej do Kazimierza Jagiellończyka*, „Rocznik Mazowiecki” 2005, 17, s. 35–36.

³⁰ *Volumina constitutionum*, t. 2, cz. 1, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 2005, s. 216–220.

³¹ L. Korczak, *Jan Gasztołd – przywódca opozycji wobec rządów Kazimierza Jagiellończyka w Wielkim Księstwie Litewskim*, w: *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII w.*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006, s. 67–75; W. Semkowicz, *Gasztołd Jan*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 7, Kraków 1948–1958, s. 297–298.

³² AGAD, Metryka Litewska – Transkrypcje [dalej: ML-T], sygn. 191A, s. 6–7; MNwK, BCz, TN, teka 15, s. 365; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 1 (1380–...)* i *knyga 1*, wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius 1998, s. 28; *Описание документов и бумаг, хранящихся в московском архиве министерства юстиции*, ks. 21, Москва 1915, s. 332.

³³ W. Semkowicz, *Gasztołd Marcin*, w: PSB, t. 7, s. 299.

³⁴ M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztołd*, Wilno 1928; W. Pociecha, *Gasztołd Olbracht*, w: PSB, t. 7, s. 299–303.

³⁵ W. Pociecha, *Gasztołd Stanisław*, w: PSB, t. 7, s. 303.

³⁶ AGAD, ML-T, sygn. 191A, s. 104; *Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 1*, s. 129.

³⁷ MNwK, BCz, Dokumenty pergaminowe, perg. 1185; *Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. 4, Petersburg 1860, s. 328–329.

piaskowate, podłe błotowate). Grunt był dzielony na trzy części – wedle reguł trójpółówki (pole jare, ozime i ugor). Do niego dodawano również przestrzeń przeznaczoną na pastwiska, sianożęci, ogrody i zaścianki (rezerwę gruntową, naddatki). W trakcie jej realizacji ujednolicono powinności poddanych wynikające z wielkości i jakości nadziału ziemskiego, a także z innych źródeł utrzymania. Uporządkowano też zabudowę wiejską – tworząc ulicówki; zaś w miastach rozmierzone powierzchnię na parcele, a także wytyczono rynki i ulice. Tworzono również folwarki. Dokonywano rewizji i regulowano stosunki prawno-administracyjne na danym terenie. Głównym dokumentem, na którym oparto reformę włóczną, była ustawa na wołoki z 1557 r. i jej korekta z tego samego roku. Początek pomiaru włócznej jest jednak wcześniejszy, gdyż rozpoczął ją już Zygmunt Stary, a także królowa Bona w swoich majątkach, co kontynuował jej syn Zygmunt August w dobrach królewskich. Pomiaru włóczna objęła przede wszystkim ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego (w granicach przed 1569 r.). Stała się ona wzorcem również dla reorganizacji majątków prywatnych³⁸.

Pomiaru włóczna została również przeprowadzona w starostwie tykocińskim. Niestety nie zachował się do dzisiejszych czasów rejestr pomiaru³⁹, stąd należy oprzeć się o fragmentaryczny wypis sporządzony

³⁸ Więcej o pomiarze włócznej vide: A. Czapiuk, *Reformy agrarne w dobrach królewskich na Podlasiu XVI w. na tle ich funkcjonowania*, Warszawa 1990, maszynopis pracy doktorskiej; J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, cz. 2, *Litwa w pierwszych trzech wiekach po przyjęciu wiary chrześcijańskiej*, Wilno 1844, s. 229–276; L. Kolankowski, *Pomiaru włóczna*, „Ateneum Wileńskie” 1927, 4, 13, s. 235–251; M. Kosman, *Pomiaru włóczna na Polesiu Pińskim*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1970, 31, s. 103–141; J. Ochmański, *Dawna Litwa*, Olsztyn 1986, s. 158–174; idem, *La grande réforme agraire en Lituanie et en Ruthénie Blanche au XVIe siècle*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1960, 8, nr dodatkowy, s. 327–342; В.И. Пичета, *Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве*, Москва 1958.

³⁹ Takie rejestry w całości lub fragmentarycznie zachowały się m.in. dla starostw i dzierżaw podlaskich: bielskiego, brańskiego, suraskiego, narewskiego, kleszczelewskiego. AGAD, Archiwum Roskie [dalej: ARos], Akta osobisto-rodzinne i majątkowo prawne [dalej: APM], sygn. 1115, s. 1–7; Archiwum Państwowe w Białymstoku, Kamera Wojny i Domen, sygn. 2816, k. 19–20v; Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius, sygn. FA-4904, sygn. F4-A1660, sygn. F5-A41-7932; Muzeum Podlaskie w Białymstoku, sygn. H/D/506, nlb.; *Акты издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссиею*, t. 14, *Инвентари имений XVI-го столетия*, Вильна 1888, s. 24–76; *Fragment lustracji starostwa bielskiego z 1560 r.*, „Bielski Almanach Historyczny” 2016, s. 157–158; *Rejestr pomiarowy miasta Suraza z roku 1562*, wyd. J. Kazimierski, „Teki Archiwalne” 1954, s. 138–191; *Rejestr pomiaru włócznej Kleszczel z roku 1560*, oprac. J. Zieleniewski, „Studia Podlaskie” 1991, 3, s. 201–250; D. Fionik, *Obraz Bielska na lustracji z 1563 r.*, „Bielski Hostinec” 2021, 64, s. 147–171; M. Roszczenko, *Kleszczele*, Bielsk Podlaski–Kleszczele 2002, s. 323–360; M. Sierba, *Pomiaru włóczna*

z niej przez J. Glinkę⁴⁰, katalog rękopisów nieistniejącej dziś Biblioteki Ordynacji Krasieńskich w Warszawie⁴¹, pracę Aleksandra Jabłonowskiego, który korzystał z rejestru⁴², a także źródła pośrednie.

Nie ma pewności, kiedy rozpoczęto realizację pomiarów włóczynej w starostwie tykocińskim. Większość przekazów mówi jedynie o roku 1559. Jednak jest to czas zakończenia i spisania rejestru, nie zaś pełnej realizacji⁴³. Istnieją jednak przesłanki, że prace nad nią trwały już rok wcześniej. Wnioskować to można głównie na podstawie skarg i próśb wnoszonych do wielkiego księcia litewskiego w związku z pracami nad pomiarami. M.in. w tym roku do władcy zgłosiła się Katarzyna Michajłowa Pogorzelska ze swoimi synami: Łukaszem, Sobiechem, Jakubem i Maćkiem. Twierdziła ona, że wcześniejszy właściciel dóbr tykocińskich – Olbracht Gasztołd – nadał jej zmarłemu mężowi dziedziczne wójtostwo w Łopuchowie, do którego przynależały dwie włóki. Te dwie włóki i urząd wójta łopuchowskiego miały zostać im zabrane w trakcie wymierzania tamtejszych gruntów. Zygmunt August wraz z doradcami nie uwierzyli w pełni zapewnieniom Pogorzelskich, gdyż przy dokumencie brakowało pieczęci Gasztołda. Gospodar nakazał nie dawać im wójtostwa, ale przekazać im dowolne dwie włóki poza Łopuchowem⁴⁴.

Dnia 24 października 1558 r. Zygmunt August skierował list do starosty tykocińskiego Jana Szymkowicza⁴⁵, mierniczego tykocińskiego Pawła Kotowicza i podstarościego tykocińskiego Floriana Łobeskiego ze skargą tzw. szlachciców zależnych (poddanych)⁴⁶ Matysa, Jana, Stanisława i Jurgi Wojdowiczów Makowskich, którym zabrano ziemię

Bielska sporządzona przez Stanisława Dziewiatłowskiego Skoczka w 1560 r., „*Studia Podlaskie*” 2021, 29, s. 29–43.

⁴⁰ Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie [dalej: NID], Teki Glinki [dalej: TG], teka 278, s. 150–156. Vide: Aneks.

⁴¹ *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasieńskich*, oprac. F. Pułaski, Warszawa 1915, s. 102.

⁴² A. Jabłonowski, *op. cit.*, cz. 2–3, Warszawa 1909–1910.

⁴³ Vide przyp. 40–42.

⁴⁴ РГАДА, фонд 389, опис 1, дело 38, к. 163v–165.

⁴⁵ H. Lulewicz, *Szymkowicz Jan*, w: *PSB*, t. 50, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2014–2015, s. 262–265.

⁴⁶ Więcej na ten temat vide: I.T. Baranowski, *Sprawa szlachty poddanej w starostwie Tykocińskim: z powodu artykułu ks. Zygmunta Dunin-Kozickiego*, „*Przegląd Historyczny*” 1911, 13, 2, s. 248–254; Z. Dunin-Kozicki, *Nieznane pismo Łukasza Górnickiego o szlachcie wolnej i niewolnej*, „*Miesięcznik Heraldyczny*” 1911, 4, 1–4, s. 4–6, 40–43; E. Kalinowski, *Starosta tykociński Łukasz Górnicki (1571–1603) wobec szlachty ziemi bielskiej. Konflikt w tonie elity staropolskiej mikrospołeczności*, w: *Społeczeństwo a elity. Społeczeństwo staropolskie seria nowa*, t. 5, red. I.M. Dacka-Górzyńska, A. Karpiński, Warszawa 2018, s. 130–144, 153, 155; idem,

z przeznaczeniem pod folwark w Lipnikach. Gospodar nakazał dać im w zamian grunt w pobliskim Makowie. Rozkaz został wykonany w następnym roku⁴⁷.

Skargi były wysyłane i rozpatrywane przez monarchę również po zakończeniu pomiaru włócznej w starostwie tykocińskim. Dnia 4 listopada 1560 r. Zygmunt August skierował list do starosty Jana Szymkowicza i rewizora Adama Pilchowskiego⁴⁸ w kwestii bojarów Jana Jankiewicza, Bartosza i Michała Stankiewiczów oraz Stanisława Mikołajewicza. Przedstawili oni przed hospodarem dwa dokumenty. Pierwszy wystawiony przez Annę – wdowę po Marcinie Gasztołdzie, drugi zaś przez Olbrachta Gasztołda. Dokument Anny Marcinowej Gasztołdowej stwierdzał, że Stefan, dziad ww. bojarów, był wójtem w Złotorii. Do tego udzielił pożyczki Gasztołdowej w wysokości sześćdziesięciu czerwonych złotych, za co ta nadała mu urząd wójta w Siekierkach, do którego przynależały dwie włóki ziemi i dodatkowe dochody. W drugim dokumencie Olbracht Gasztołd potwierdził Stefanowi wójtostwo w Złotorii z trzema włókami ziemi, karczmą i jatkami, a także wójtostwo w Siekierkach z dwiema włókami – w obydwu przypadkach na prawie dziedzicznym z obowiązkiem służby wojennej. W trakcie pomiaru włócznej grunt i wójtostwo zostały im zabrane, zaś wymierzono im ziemię w pobliskim Komorowie. Wspomniani bojarzy prosili Zygmunta Augusta, by ten o uttrzymał ich na przywołanych wcześniej wójtostwach i gruntach lub by dał im pięć włók ziemi. Gospodar nakazał przeznaczyć dla nich pięć włók w Komorowie na służbie ziemskiej, takiej jak inna szlachta zależna w okolicy Tykocina⁴⁹.

Inną skargę przedstawił przed Zygmuntem Augustem Stanisław Kulesza. W liście hospodarskim do Adama Pilchowskiego z 1561 r. mowa jest o tym, że on, jak również jego przodkowie, byli dziedzicznymi wójtami w Trzciannym – jeszcze z nadania Olbrachta i Stanisława Gasztołdów. Z urzędu przysługiwało im z tego tytułu 10 włók w Trzciannym, z których pełnili służbę wojenną. W trakcie pomiaru włócznej miano im odebrać tę ziemię bez żadnej rekompensaty. Stało się tak, gdyż Kulesza nie przedstawił żadnych dokumentów, na podstawie których dzierżył

Szlachta ziemi bielskiej wobec bezkrólewi w XVI–XVII w., Warszawa 2020, s. 77–78, 84, 87–88; J. Maroszek, *Dzieje*, s. 378–380.

⁴⁷ AGAD, Księgi ziemskie suraskie, sygn. 3, k. 560–560v; Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana” [dalej: Kapicjana], sygn. 32, s. 583–585.

⁴⁸ I.T. Baranowski, *Adam Pilchowski: działacz agrarny z czasów zygmuntowskich*, „Przegląd Historyczny” 1916, 20, 2, s. 141–151; H. Kowalska, *Pilchowski Adam*, w: *PSB*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 246–248.

⁴⁹ AGAD, ARos, APM, sygn. 1067, s. 297–299; Центральний державний історичний архів України, м. Львів [dalej: ЦДАУЛ], фонд 812, опис 1, справа 2, k. 146–147v, 149–150v.

Tabela 1. Podział administracyjny wsi starostwa i leśnictwa tykocińskiego w latach 1571–1576

Folwark Stelmachowo	Folwark Lipniki	Folwark Mazury	Folwark Trzcianne*
Wójtostwo Saniki: Saniki Sawino Leśniki	Wójtostwo Złotora: Złotora Siekierki	Wójtostwo Ma- zury: Mazury Brok Wólka Kalinowo	Wójtostwo Trzcianne: Trzcianne Chobotki Solnicy obrębny** Brzeziny Pszczólnino
Wójtostwo Broniszewo: Broniszewo Radule Pajewo Jeżewo			
Wójtostwo Łopuchowo: Łopuchowo Stelmachowo Kapice Kobyłino Makowo			

* W rejestrze pomiary włócznej nie miał nazwy.

** Nie była to konkretna wieś, tylko wg lustracji z 1576 r. 18 włók gruntu – zapewne w różnych miejscach. Vide też: AGAD, ASK, dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 240, k. 319.

Źródło: ANK, ZZG, sygn. 527, s. 50–88; *Lustracje*, s. 89–110, 136–141.

te 10 włók. Usprawiedliwiał się tym, że dokumenty spłonęły w trakcie pożaru. Zygmunt August nakazał dać Kuleszy 10 włók terenów leśnych pod zagospodarowanie⁵⁰.

Pomiare włóczną w starostwie tykocińskim realizował Paweł Juriewicz Kotowicz⁵¹. Był on mierniczym tykocińskim i dworzaninem królewskim. W latach 1557–1559 prowadził pomiary i rewizję w różnych majątkach gospodarskich⁵². Zapewne w jego pracach wspierał go Florian Łobeski podstarości tykociński i Jan Szymkowicz starosta.

W trakcie pomiary włócznej w starostwie tykocińskim rozmierzono folwarki, im zaś podporządkowano wójtostwa, a im poszczególne wsie. Zachowane przekazy dotyczące pomiary tykocińskiej nie informują

⁵⁰ AGAD, Kapicjana, sygn. 48, s. 67–71.

⁵¹ Vide przyp. 40–41.

⁵² AGAD, ARos, APM, sygn. 1067, s. 187; AGAD, Kapicjana, sygn. 32, s. 583–585; sygn. 33, s. 62–63; sygn. 48, s. 67–71; ANK, ZZG, sygn. 18, s. 14; *ЛДИАУЛ, фонд 812, опис 1, справа 36, к. 30v; Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 37 (1552–1559) ۽ knyga 37, wyd. D. Baronas, Vilnius 2011, s. 183, 189, 256–257, 293–294, 355, 384–385; Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9 ۽, A. Baliulis, Vilnius 2001, s. 73–74.*

Tabela 2. Liczba włók we wsiach starostwa tykocińskiego według przekazów pomiaru włócznej z 1559 r.

Miejscowość	Liczba włók	Jakość ziemi	Inne
Saniki	33 ^{a)}	średnia	5 zaścianków (łącznie 9 włók 28 morgów 10 prętów)
Sawino	30	dobry	
Leśniki	24	–	1 zaścianek (10 morgów)
Złotoria	– ^{b)}	–	2 zaścianki (łącznie 20 morgów), 35 ogrodów rybackich (łącznie 35 morgów)
Siekierki	26 ^{c)}	–	
Radule	36	–	
Pajewo	30	–	
Jeżewo	30 ^{d)}	–	
Broniszewo	24	–	
Łopuchowo	40 ^{e)}	średni	
Komorowo	20 ^{f)}	–	
Stelmachowo	– ^{g)}	–	
Kapice	–	–	
Trzcianne	54 ^{h)}	podły	
Zubole	20	–	
Chobotki	20	podły	
„Obręby solnickie”	–	–	
Sierki	20 ⁱ⁾	dobry	
Mazury	20 ^{j)}	–	110 prętów ogrodów ^{k)}
Brok	21	–	
Wólka	10	–	
Laskowiec i Brzeziny	160 ^{l)}	–	

^{a)} Wśród nich sześć wolnych od opłat, w tym dwie na wójta, jedna piwowara i trzy Żyda tykocińskiego. Te ostatnie włóki zostały w 1540 r. nadane przez Stanisława Gasztołda Aronowi Mosiejewiczowi Bosko – Żydowi z Tykocina. Bosko przed 1559 r. sprzedał je innemu Żydowi – Szczęsnemu. Od niego zaś odkupił je Klimunt Byliński rotmistrz na zamku tykocińskim. W 1569 r. zakup ten zatwierdził Zygmunt August. AGAD, Kapicjana, sygn. 15, s. 548–552; Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь Мінск [dalej: НАРБ], f. 1708, op. 1, sygn. 34, k. 532–533; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52*, s. 96. ^{b)} Wśród włók w Złotorii była zwolniona ze zwykłych powinności jedna włoka na służbie kowalskiej i jedna włoka ciwuna. ^{c)} Wśród włók w Siekierkach było pięć włók bartnickich zwolnionych ze zwykłych powinności. ^{d)} Wśród włók w Jeżewie zwolnione ze zwykłych powinności były jedna włoka piekarska i jedna włoka na młyn. ^{e)} Z tego jedenaście pustych. ^{f)} Wśród włók w Komorowie były dwie włóki bartnickie zwolnione ze zwykłych powinności. ^{g)} Wśród włók w Stelmachowie była jedna włoka na ciwuństwo zwolniona ze zwykłych powinności. ^{h)} Wśród włók w Trzciannym było dziewięć włók bartnickich zwolnionych ze zwykłych powinności; jedna włoka była pusta. ⁱ⁾ Wszystkie włóki na służbie putnej. ^{j)} Wśród włók w Mazurach była jedna włoka należąca do gumienego zwolniona ze zwykłych powinności. ^{k)} Wspomniano o jedenastu ogrodnikach przy folwarku mazurowskim – każdy trzymał po dziesięć prętów. ^{l)} Wśród włók w Laskowcu było sześć włók osoczniczych zwolnionych ze zwykłych powinności.

Źródło: NID, TG, sygn. 278, s. 153–154; A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 2, s. 46, 88; cz. 3, s. 10, 22, 26, 28, 88.

dokładnie na ten temat. Przynależność konkretnych wsi i osad do wójtostw i folwarku można odtworzyć na podstawie inwentarza i rejestru dochodów starostwa tykocińskiego z 1571 r. i lustracji z 1576 r. – co prezentuje tabela 1. W tabeli 2 zawarto liczbę włók wymierzonych w konkretnych wsiach w trakcie pomiary.

Tabela 3. Liczba włók i kategorie jakości ziemi miejscowości w starostwie tykocińskim wg inwentarza z 1571 r.

Miejscowość	Liczba włók	Jakość ziemi	Miejscowość	Liczba włók	Jakość ziemi
Sierki	20	–	Siekierki	26	średnia
Saniki	33	średnia	Leśniki	24	średnia
Sawino	29	średnia	Broniszewo	24	średnia
Radule	34	średnia	Pajewo	26	średnia
Jeżewo	30	średnia	Łopuchowo	37	podła
Stelmachowo	10	przednia	Kapice	6	średnia
Kobyłino	6 $\frac{3}{4}$	średnia	Makowo	2	średnia
Złotoria	61	średnia	Mazury	21	przednia
Brok	21	przednia	Wólka	10	średnia
Kalinowo	3	przednia			

Źródło: ANK, ZZG, sygn. 527.

Dane z tabeli 2 różnią się w porównaniu z informacjami, które można uzyskać z inwentarza starostwa tykocińskiego z 1571 r. (tabela 3). Po 1559 r. zapewne dochodziło jeszcze do zmian, nadań na rzecz szlachty i urzędników królewskich, a także korekt pomiary lub nawet ponownego jej przeprowadzenia (co zdarzało się w innych królewskich podlaskich)⁵³.

Jeszcze lepiej widać późniejsze zmiany w przypadku Tykocina. W trakcie pomiary włócznej wymierzono dla miasta 84 włóki⁵⁴ średniej

⁵³ M.in. w starostwie bielskim pomiaru była przeprowadzana trzy razy. Pierwszy raz w 1540 r. za czasów, gdy starostwo bielskie znajdowało się w rękach królowej Bony – nie wiadomo, czy pomiaru wtedy doszła do skutku. W 1560 r. rozpoczął ją Stanisław Dziewiąłowski Skoczek – jednak zrobił to wadliwie. Stąd jego miejsce zajął Andrzej Dybowski, któremu pomagał Adam Pilchowski i doprowadzili pracę do końca w 1563 r. M. Sierba, *Bielsk Podlaski*, w: *AHP Podlasie*, cz. 2, *Komentarz. Indeksy*, Warszawa 2021, s. 242.

⁵⁴ Włóki wyznaczane w trakcie pomiary nie były zawsze równej wielkości. Przykładowo A. Jabłonowski zapisał: „W Sawinie włóki puszczone wzdłuż po 44 sznury, w poprzek po 8 prętów – wszystkie 3 pola; w Lesnikach wzdłuż po 33 sznury, w poprzek po 1 sznurze – 1 pole, a 2 pola – po 44 sznury wzdłuż i w poprzek po 7 $\frac{1}{2}$ pręt[al]”. A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 2, s. 85. Więcej przykładów i omówienie rozbieżności na terenie królewskich podlaskich vide: A. Czapiuk, *op. cit.*

jakości gruntów ornych i 6 włók 5 morgów 9 prętów sianozęci na gruncie nader podłym⁵⁵. Spośród 84 włók z 79 ½ wnoszono opłaty, zaś 4 ½ było zwolnione z powinności. A. Jabłonowski wspominał też o 4 zaściankach o powierzchni od 7 morgów do 6 włók 8 morgów, które zostały częściowo przeznaczone na miejskie pastwisko. Było też kilka połaci terenu wyznaczonego na ogrody miejskie. Łącznie wymierzono 172 ogrody⁵⁶. W 1571 r. i później Tykocin legitymował się 93 włókami powierzchni ornej (nie licząc ogrodów, sianozęci i pastwisk)⁵⁷. Nieznany jest powód i przebieg zmian, jakie zaszły w powierzchni gruntów tykocińskich między 1559 a 1571 r. Do jakichś zmian mogło dojść w 1569 r. w trakcie rewizji i spisania inwentarza starostwa po śmierci Jana Szymkowicza⁵⁸. Niestety sam dokument się nie zachował.

Zachowane przekazy o pomierze włócznej zdradzają też nieco informacji dotyczących urbanistyki samego miasta. A. Jabłonowski zapisał w swym dziele: „W rynku i ulicach 9-ciu «sielibd.»⁵⁹ 340, ogrodów⁶⁰ k. 325; nadto ogród królewski⁶¹ oraz ratuszowy; spichlerz Chodkiewiczów, szkoła⁶²; włók miejskich 84, zaścianków 4, żydów 50”⁶³. W wypisie z Tek Glinki można dodatkowo znaleźć informację o posesji „popa ruskiego”, o istnieniu cerkwi i parceli kościelnej. Dzielnice chrześcijańską z żydowską⁶⁴ łączył mostek na rzeczce Motławie. Dodano na temat Żydów: „Siedemnastu Żydów wymieniono p.t. «Sielidzby żydowskie przed mostkiem», gdzie są sami Żydzi [...]; Żydzi prócz tego są w osobnej grupie

⁵⁵ NID, TG, sygn. 278, s. 152–153.

⁵⁶ A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 3, s. 137.

⁵⁷ AGAD, ASK, dz. XLVI, sygn. 149, k. 100; dz. LVI, sygn. 292 (dawna sygn. T4), k. 24v; ANK, ZZG, sygn. 527, s. 32; *Lustracje*, s. 90. Tylko rejestr poborowy z 1591 r. wspominał o 96 ½ włóki. AGAD, ASK, dz. I, sygn. 41, k. 786v, 791.

⁵⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52*, s. 25–26.

⁵⁹ Ewidentny błąd, powinno być „siedlib”.

⁶⁰ Chodzi o ogrody przydomowe.

⁶¹ Ogród królewski znajdował się przy królewskim dworze, który położony był najprawdopodobniej przy południowej pierzei dzisiejszej ul. Kaczorowskiej na zachodnim brzegu rzeczki Motławy. Vide: *Inwentarz starostwa*.

⁶² Najprawdopodobniej chodzi tu o szkołę żydowską, czyli synagogę.

⁶³ A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 2, s. 63.

⁶⁴ Żydzi zostali osadzeni w Tykocinie przez Olbrachta Gasztołda w 1522 r. Nadano im wtedy tereny na zachodnim brzegu Motławy z miejscem na synagogę. Przyznano im też podstawowe przywileje, które rozszerzono w 1536 r. Dzielnica żydowska nosiła nazwę Kaczorowo. AGAD, Kapicjana, sygn. 60, s. 706–721; Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 5143, s. 186–197; MK, sygn. KK80, cz. 3, s. 97–98; ANK, ZZG, sygn. 23, s. 325–331; sygn. 47, s. 97–111; C. Brodzicki, *Początki gminy żydowskiej w Tykocinie na Podlasiu*, „Gryfita” 2000, 22, s. 28–29.

trzynastu «Za mostem», gdzie także mają szkołę żydowską [...]; jako wyjątek dwóch Żydów jest w bocznych ulicach rynku [...], lecz w samym rynku nie ma ich”⁶⁵.

W związku z powyższymi fragmentami zastanawia kwestia rynku. W zachowanych przekazach pomiary włócznej mowa jest o jednym. W inwentarzu z 1571 r. wspomniano dwa: główny przy przeprawie przez Narew, drugi na Nowym Mieście, które rzekomo zostało utworzone w trakcie pomiary włócznej na wschód od głównego rynku⁶⁶. Niektórzy badacze stwierdzili, że Nowe Miasto wraz z rynkiem powstało podczas pomiary włócznej⁶⁷. Jest to bardzo możliwe, jednak nie ma na to żadnych dowodów źródłowych, zwłaszcza że zachowane przekazy z pomiary włócznej tego nie potwierdzają.

Na podstawie powyższych danych można też spróbować oszacować liczbę mieszkańców Tykocina i populację Żydów. Przyjmując przelicznik 6 osób na 1 dom⁶⁸, podejrzewając, że 340 siedlib była równa 340 domom, wychodzi łącznie 2040 osób. Liczba 50 Żydów odnosiła się do liczby gospodarzy. Korzystając z powyższego przelicznika, uzyskujemy 300 Żydów mieszkających w Tykocinie. Należy podkreślić, że są to dane jedynie szacunkowe.

Przekazy wspominają również o karczmach w mieście: 47 piwnych (1 wolna od opłat, wójtowska), 6 miodowych (1 wolna wójtowska) i 15 gorzałczanych (1 wolna wójtowska)⁶⁹. Należy jednak dodać, że nie można określić dokładnej liczby karczem w Tykocinie, gdyż nie było ich łącznie 68. Powyższe liczby to coś na kształt „licencji” na sprzedaż konkretnego rodzaju alkoholu. Mogły być osoby (takie jak np. wójt), które prowadziły jednocześnie karczmę piwną, miodową i gorzałczaną. Nie mieściły się one w trzech budynkach, tylko pod jednym dachem, a taka osoba mogła serwować każdy z tych alkoholi. Stąd też liczba karczem była na pewno mniejsza, choć i tak imponująca jak na wielkość ośrodka⁷⁰. Było to związane z położeniem Tykocina na ważnych trasach komunikacyjnych. Nie mamy informacji na temat karczem we wsiach starostwa w 1559 r.

⁶⁵ NID, TG, sygn. 278, s. 151. Vide: Aneks.

⁶⁶ ANK, ZZG, sygn. 527, s. 11–13, 16–17.

⁶⁷ Vide m.in.: E. Wroczyńska, *Śródmieście Tykocina w XVI w. Przyczynek do historii kształtowania się przestrzeni miasta*, w: 492. rocznica, s. 60.

⁶⁸ P. Guzowski, R. Ponią, *Przeliczniki demograficzne w szacunkach zaludnienia miast w Królestwie Polskim w drugiej połowie XVI w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, 2, s. 90. Względem tego, jak i innych przeliczników istnieją jednak uzasadnione obiekcje. Vide: K. Boroda, *Przeszłość przeliczników demograficznych dla szesnastowiecznych źródeł podatkowych*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, 2, s. 27–52.

⁶⁹ NID, TG, sygn. 278, s. 151. Vide: Aneks.

⁷⁰ Kwestia ta została szczegółowo omówiona w: *Inwentarz starostwa*.

Ważnym elementem gospodarki w XVI w. były młyny. W starostwie tykocińskim było ich łącznie szesnaście. Przekazy pomiary włócznej nie mówią o lokalizacji ich wszystkich. Wspomniano o młynach w: Tykocinie, Radulach, Złotorii, Łopuchowie, Trzeciannym i Kobylinie⁷¹. Większość z nich była o jednym kole młyńskim, jedynie trzy z nich miały dwa koła. Młyn Bystrów na rzece Nereśli był uposażony w dwie włóki gruntu wolne od standardowych powinności, dwanaście młynów miało po jednej włóce, zaś trzy nie miały żadnego uposażenia ziemskiego⁷².

Na terenie starostwa tykocińskiego byli różni rzemieślnicy służebni. W przekazach pomiary włócznej wspomniano piwowara, kowala, piekarza, licznych bartników i rybaków⁷³. Ci ostatni założyli nawet własne bractwo. Dodatkowo na terenie starostwa mieściły się stawy rybne: dwa przy ogrodach miejskich, dwa w Trzeciannym i dwa w Złotorii⁷⁴. W folwarkach zarządzali ciwunowie lub gumienni⁷⁵.

Jednym z typów ludności, która zamieszkiwała starostwo tykocińskie, byli ogrodnicy, którzy mieli niewielkie ogrody. Nie dostarczały one środków pozwalających na przeżycie, stąd musieli szukać pracy u innych gospodarzy lub na folwarku. Przy folwarku mazurowskim wymierzono 11 ogrodów po 10 prętów powierzchni⁷⁶.

Ciekawą grupą ludności byli bojarzy (służkowie) putni, czyli kategoria ludności służebnej, której powinnością było wożenie listów na polecenie hospodara lub starosty tykocińskiego. Nie mieścili się w klasycznej hierarchii społecznej i plasowali się między szlachtą zależną a chłopstwem⁷⁷. Każdy z 10 bojarów trzymał po 2 włóki. Wśród nich wymieniono m.in. Jacko Żyda⁷⁸. Jego obecność nasuwa wniosek, że pełnienie służby putnej wynikało nie z urodzenia, a z posiadanej ziemi.

W przekazach dotyczących pomiary włócznej zapisano też powinności zależne od miejsca zamieszkania, posiadanego gruntu czy wykonywanego zawodu. Nie zostaną one tutaj omówione, gdyż już szeroko opisano je w literaturze przedmiotu⁷⁹.

⁷¹ Kwestia lokalizacji młynów w latach siedemdziesiątych XVI w. została szczegółowo omówiona w: *Inwentarz starostwa*.

⁷² NID, TG, sygn. 278, s. 151; A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 3, s. 167. Vide: Aneks.

⁷³ A. Jabłonowski, *Podlasie*, cz. 2, s. 88.

⁷⁴ *Ibidem*, cz. 3, s. 162.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 104; cz. 2, s. 88.

⁷⁶ *Ibidem*, cz. 3, s. 22; NID, TG, sygn. 278, s. 151. Vide: Aneks.

⁷⁷ Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, t. 1, Warszawa 1958, s. 188.

⁷⁸ NID, TG, teka 278, s. 154–155.

⁷⁹ *Powinności miejskie Tykocina według inwentarza z 1727 r.*, wyd. M. Sierba, „Studia Podlaskie” 2014, 21, s. 321–330; *Powinności mieszczan tykocińskich według inwentarza z 1701 r.*, wyd. idem, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, 15, 1, s. 229–247; *Powinności mieszkańców*

ANEKS

Kwerenda z rejestru pomiary włócznej znajdująca się w Tekach Glinki w tece 278 na s. 150–157 została sporządzona przez J. Glinkę jednym charakterem pisma. Generalnie były to dwie kwerendy. Pierwsza została wykonana 12 maja 1941 r. i przerwana przez zamknięcie biblioteki (s. 150–155). Nie znamy terminu przeprowadzenia drugiej kwerendy (s. 156–157) – jednak musiało to nastąpić najpóźniej przed wybuchem powstania warszawskiego. Niektóre informacje z obydwu kwerend się powtarzają. Należy stwierdzić, że jedna i druga kwerenda jest skróto-
wa, gdyż zajmują łącznie jedynie 8 stron, zaś rejestr pomiary włócznej starostwa tykocińskiego składał się z 73 kart. Na marginesie pierwszej z nich zapisano ołówkiem notatkę: „Ten wyciąg trzeba zrobić na nowo, bowiem na skutek złych warunków pracy zrobiłem go zbyt pobieżnie”. Zapiski z Tek Glinki czasem zawierają tekst źródła, czasem są dziełem kwerendzisty. W tym drugim przypadku tekst najczęściej zapisywano w nawiasie i adnotację kończono inicjałem Jana Glinki – J.Gl. Czasem w zapiskach Glinki pojawiają się cytaty ze źródła, które oznaczano cudzysłowem. Jednak te sytuacje mają miejsce tylko przy pierwszej kwerendzie. Druga kwerenda to bardziej notatka sporządzona własnymi słowami J. Glinki z nielicznymi, krótkimi cytatami. Skłoniło to mnie do prawie literalnego oddania tekstu kwerendy w niniejszym aneksie, a dopiski Glinki z pierwszej kwerendy zostawiono w nawiasach okrągłych. Pisownię uwspółcześniono w minimalny sposób. Zastosowano polskie znaki diakrytyczne. Litery „y” i „i” oddano odpowiednio jako „i”, „j” lub „y”; „k” przerobiono na „g” (np. „podłuk” na „podług”); „s” na „z” (np. „z rozkazania” na „z rozkazania”); „u” na „ó” (np. „kturzi” na „którzy”); „cz” przetworzono na „ci” (np. „tikoczinskim” na „tykocińskim”); „en” na „ę” (np. „prentów” na „prętów”). Zachowano interpunkcję i zastosowanie wielkich i małych liter – nawet jeśli były one błędne. Utrzymano także podkreślenia J. Glinki i zastosowany przez niego układ tekstu. Interwencją w tekst są przypisy tekstowe, które zawierają uwagi zapisane na marginesie, skreślenia, dodania, nadpisanie itd. Wstawiono współczesne

miasta Tykocin według inwentarza z 1772 r., wyd. idem, „Przegląd Nauk Historycznych” 2019, 18, 2, s. 229–245; M. Choińska, *Powinności mieszczan w mieście królewskim a w mieście prywatnym: przykład Tykocina w XVI–XVIII w.*, „Studia Podlaskie” 2008–2009, 18, s. 7–110; M. Sierba, [rec:] Małgorzata Choińska, *Powinności mieszczan w mieście królewskim, a w mieście prywatnym: przykład Tykocina w XVI–XVIII w.*, „Studia Podlaskie”, 2008–2009, t. 18, „Studia Podlaskie” 2014, 21, s. 385–396; idem, *Powinności kmieci ciągłych we wsiach podlaskich – przykład starostwa tykocińskiego*, w: *Chłopi na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej do czasów uwłaszczenia*, red. D. Michaluk, Ciechanowiec–Warszawa 2019, s. 63–83.

numery stron z Tek Glinki zapisane kursywą w nawiasie kwadratowym (od 150 do 157). Wypis źródłowy miał swoją wcześniejszą paginację, do której Glinka odwołał się w uwadze na marginesie. Było to odpowiednio: s. 150 to według pierwotnej paginacji – 1; 151 – 2; 152 – 3; 153 – 4; 154 – 5; 155 – 6. W związku z tym, że na s. 156–157 znajduje się kwerenda, którą wykonano drugi raz – jej również pierwotnie nadano odrębną paginację. Stąd s. 156 to 1, zaś 157 to 2 według pierwotnej paginacji. Numery kart z kwerendowanego dokumentu zawarto w nawiasach okrągłych, poprzedzając je skrótem „k.”, nawet jeśli w edytowanej kwerendzie J. Glinka zapisał „s.” – tu autor był niekonsekwentny. Nie zawarto w edycji dopisków na marginesie, które nie oddawały źródła – m.in. krótki biogram Stanisława Dowojny i jego żony Petroneli z Radziwiłłów czy odwołania J. Glinki do literatury. Wszystkie dopiski nad tekstem zaciągniętym ze źródła (najczęściej pisane ołówkiem) umieszczono w przypisach tekstowych. Wobec wielokrotnego pojawiania się w źródle rozwiązano skrót „wł.” – włóki, włóka, włók (w zależności od kontekstu) bez opatrzenia tego przypisem tekstowym.

Kwerendzie podlegała najprawdopodobniej kopia rejestru pomiaru włócznej starostwa tykocińskiego z 1559 r. Znajdowała się ona w Bibliotece Ordynacji Krasieńskich w Warszawie pod sygnaturą rękopisu 53. Opis katalogowy sporządzony w 1915 r. brzmi:

117 (53). Pomiaru w starostwie Tykocińskim 1559 r. Kodeks pap. XVI w. 20,4×30,7 cm., kart 73. Oprawa nowa. Pismo jednej ręki XVI w. K. 1 Pomiaru w starostwie Tykocińskim 1559. K. 2 Z rozkazania Jego Królewskiej Mści. Rejestr pomierzenia włók i postanowienia placow zamku Jego Królewskiej Mości Tykocińskiego przez mię Pawła Juriewicza Kotowicza dworzanina J.K.M. Roku tysiąc pięćset pięćdziesiąt dziewiątek (1559)... Płat podług tego rejestru ma iść za rok pięćdziesiąt dziewiąty. K. 73 (W końcu): ...otmiany przyjąć nie chcieli. (Pieczęć na laku czerwonym i podpis odmienną ręką): Jan Isaikowsky pisarz skarbu X. Lit. ręką własną⁸⁰.

Dokument ten spłonął w 1944 r. Osoby tworzące powyższy opis zapewne popełniły błąd, gdyż ta kopia została sporządzona między 1592 a 1625 r., z czego nie zdawano sobie sprawy, biorąc ten dokument za oryginał z 1559 r.

Co wskazuje na to, że była to kopia sporządzona między 1592 a 1625 r.? Pierwszym argumentem jest brak podpisu i pieczęci autora dokumentu – czyli mierniczego tykocińskiego Pawła Juriewicza Kotowicza – o czym wspomniano na marginesie kwerendy z Tek Glinki. Widnieje

⁸⁰ Opis 815, s. 102.

tam za to podpis i pieczęć Jana Isajkowskiego, który najprawdopodobniej zlecił jej spisanie lub włączył ją do archiwum skarbowego litewskiego.

Jan Dymitrowicz Dołmat Isajkowski pełnił urzędy: pisarza skarbowego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1592–1625), klucznika wileńskiego (1598–1627), podkomorzego oszmiańskiego (1612–1627), derewniczego wileńskiego (1598–1626) i surogatora grodzkiego wileńskiego (1616, 1621–1623). Był również arendarzem łańowego i czopowego w powiecie wileńskim (m.in. w 1602 r.). W trakcie rokoszu Zebrzydowskiego stanął po stronie króla. Bywał posłem na sejm i uczestnikiem zjazdów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jego podpis i pieczęć widniały również na innych dokumentach inwentarzowych dotyczących podlaskich królewskich z XVI w.: inwentarzu starostwa tykocińskiego z 1571 r. i inwentarzach starostwa knyszyńskiego z 1561, 1564 i 1565 r. Były to kopie sporządzone przez Isajkowskiego lub przez niego włączone do archiwum skarbowego, gdyż nie był on autorem żadnego z tych dokumentów, zaś brakuje na nich podpisów osób, które je rzeczywiście tworzyły. Isajkowski zmarł w 1627 r. lub na początku roku następnego⁸¹.

Czas stworzenia tej kopii jest trudny do precyzyjnego określenia. Musiało to nastąpić między 1592 a 1625 r., gdy Isajkowski pełnił urząd pisarza. Nie jest znany też cel spisania kopii tego dokumentu. Prawdopodobne, że Isajkowskiemu polecono stworzenie kopii dokumentów związanych z królewskimi podlaskimi (inwentarze i rejestry pomiarów włóczyń) w celu włączenia ich do archiwum skarbowego.

⁸¹ AGAD, ASK, dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 298, k. 23; ANK, ZZG, sygn. 527; *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 2, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2009, s. 135, 153–155, 168, 199; *Opis 815*, s. 102–103; A. Filipczak-Kocur, *Kancelaria podskarbach litewskich w pierwszej połowie XVII w.*, w: *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 1, red. A. Górak, I. Łuć, D. Magier, Lublin–Siedlce 2008, s. 54; eadem, *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587–1648. Projekty – ustawy – realizacje*, Warszawa 2006, s. 236–237, 273; *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 113, 211; *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1, *Województwo wileńskie XIV–XVIII w.*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, Warszawa 2004, s. 99, 115, 148, 189, 263, 659; K. Żojdź, *Wszyscy ludzie króla. Zygmunt III Waza i jego stronnicy w Wielkim Księstwie Litewskim w pierwszych dekadach XVII w.*, Warszawa 2019, s. 200, 343.

[s. 150] „Pomiara w starostwie tikocińskim⁸² 1559”.

Bibl. Kras.⁸³, rkps nr 53. Str. 73 in folio^a

(k. 2) Z rozkazania Jego Królewskiej Mści.

Rejestr pomierzenia włók i postanowienia placów zamku
Jego Królewskiej Mości tykocińskiego przez mię Pawła Juriewicza
Kotowicza⁸⁴ dworzanina Jego Królewskiej Mści.

Roku tysiąc pięćset pięćdziesiąt dziewiątego.

Płat podług tego rejestru ma iść za rok pięćdziesiąt dziewiąty^b.

(k. 3) Folwarki Jego Królewskiej Mości zamku tykocińskiego rozmie-
szone i postanowione na trzy polia.

(k. 3v) ...stolmachowski⁸⁵ od zamku w mili⁸⁶... Wedlie sioła Łopu-
chowa⁸⁷ i wedlie sioła Komarowa⁸⁸ nad rzeką Śliną⁸⁹ na jednym miescu
gruntu średniego⁹⁰ włóki cztery jeszcze niedobrze wyprawione. ...

^a Na marginesie na środku strony zapisano ołówkiem uwagę ogólną do sporządzonego wypisu: „Ten wyciąg trzeba zrobić na nowo, bowiem na skutek złych warunków pracy zrobiłem go zbyt pobieźnie”.

^b Na marginesie na wysokości tytułu zapisano: „Podpisu Kotowicza nie ma. Na str. 73 jest podpis: «Jan Isaikowsky, Pisarz skarbu X^a Lit^o Ręką własną»”.

^c Zapisane skrótem: „średnie”.

⁸² Starostwo tykocińskie – królewszczyna w województwie podlaskim, która powstała w wyniku przejścia prawem kaduka dóbr tykocińskich po wymarciu rodu Gasztołdów w 1542 r. Stan ten utrzymał się do 1661 r., gdy starostwo tykocińskie zostało przekazane na własność dziedziczną Stefanowi Czarnieckiemu.

⁸³ Biblioteka Ordynacji Kasińskich w Warszawie – instytucja istniejąca w latach 1844–1944.

⁸⁴ Paweł Juriewicz Kotowicz – dworzanin i mierniczy gospodarski i tykociński. Vide: tekst artykułu.

⁸⁵ Folwark stelmachowski należący do starostwa tykocińskiego. Istniał w obrębie dzisiejszej wsi Stelmachowo w gminie Tykocin.

⁸⁶ Mila – jednostka odległości, która była dość nieprecyzyjna. W XVII w. wynosiła od 6350 do 7810 m – w zależności, czy była to mila mała, średnia czy wielka.

⁸⁷ Łopuchowo – wieś należąca do starostwa tykocińskiego, leżąca na granicy z Mazow-
szem. Dziś wieś w gminie Tykocin.

⁸⁸ Komorowo – wieś należąca do starostwa tykocińskiego, później przekazana tzw. szlachcie zależnej. Najprawdopodobniej w XVII w. włączona do wsi Hermany. Dziś część wsi Hermany w gminie Tykocin.

⁸⁹ Ślina – rzeka, lewy dopływ Narwi.

⁹⁰ Ustawa na włóki z 1557 r. klasyfikowała jakość ziemi na kategorie: dobra, średnia, podła, przepodła – nader podła, podłe piaskowe, podłe błotowate. Od kategorii gruntu zależna była wysokość powinności.

Drugi folwarek... postanowiony od zamku wpółmili⁹¹ na uroczyszczu⁹² w Lipnikach⁹³...

(k. 4) Trzeci folwarek... także nowo postanowiony^{a94} od zamku we dwu miliach. K temu folwarku pasznia rozmiarzona i postanowiona na trzy polia...

Granica tej paszni...:

Piersza poczyna się od włók sioła Trzyscianego^{b95}.

Druga, bokowa od włók sioła Zbulitowa^{c96}.

(k. 4v) Trzecia, końcowa od stoku^d, który granice dzieli od ziemi pana wojewody połockiego⁹⁷ imienia Jego^e Mści Trzyscianego.

Czwarta, bokowa od ziemi Jego Mści Pana wojewody połockiego...

[s. 151] (k. 4v d.c.⁹⁸) Czwarty folwarek... Mazury⁹⁹ od zamku w pięciu miliach...

^a Powyżej zapisano ołówkiem: „zakątkowski”.

^b Powyżej zapisano ołówkiem: „Trzciannie”.

^c Powyżej zapisano ołówkiem: „Zubole (?)”.

^d Autor wypisu w tym miejscu wstawił znak przypisu, który umieścił na dole strony: „Kotowicz nie używa wcale znaków przystankowych, a nazwy miejscowości pisze zawsze małą literą. «Stok» napisany również małą literą, tutaj oznacza strumień (ob. str. 2v; także mają tękę: Białystok, pochodzenie nazwy)”.

^e Zapisane skrótem: „Je”.

⁹¹ Powinno być: „w pół mili”.

⁹² W znaczeniu: uroczysku.

⁹³ Folwark Lipniki znajdował się na terenie dzisiejszej wsi Lipniki w gminie Tykocin.

⁹⁴ Myliła się osoba robiąca kwerendę, zapisując ołówkiem powyżej słowa „postanowiony” – „zakątkowski”. Chodziło o folwark w Trzciannym. Klucz zakątkowski powstanie dopiero w późniejszym czasie.

⁹⁵ Folwark Trzciannie należał do starostwa tykocińskiego do 1569 r., gdy został odłączony od niego i stworzył nową królewską leśnicztwo tykocińskie. Dziś część wsi Trzciannie w gminie Trzciannie.

⁹⁶ Zapewne błąd – chodziło o wieś Zubole na zachód od Trzciannego. Dziś wieś Zubole w gminie Trzciannie. Nie było to na pewno Zblutowo leżące na północny zachód od dzisiejszych Moniek.

⁹⁷ Stanisław Dowojno – wojewoda połocki w latach 1542–1573. Jego pierwszą żoną była Petronela z Radziwiłłów (zm. 1564) dziedziczka dóbr goniądzkich. Vide: R. Mieniecki, *Stanisław Dowojno*, w: *PSB*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, s. 358–359; idem, *Stanisław Dowojno wojewoda połocki*, „Ateneum Wileńskie” 1937, 12, s. 405–481.

⁹⁸ Skrót od „dalszy ciąg”.

⁹⁹ Folwark Mazury – należał do starostwa tykocińskiego. Dziś część wsi Mazury w powiecie i gminie Wysokie Mazowieckie.

(k. 5) Ogrodniki przy folwarku mazurowskim po dziesięciu prętów¹⁰⁰. (Następuje ^a(k. 5/5v)^a wykaz imienny 11 ogrodników, z których każdy ma 10 prętów. J.Gl.¹⁰¹)^b.

(k. 5v) Powinność z tych ogrodników: mają pieszo na niedzieli¹⁰² jeden dzień na robotę chodzić, a żony ich na liato do polienia¹⁰³ albo żać nie więcej mają chodzić tylko sześć dni.

(k. 6/6v) [Wykaz 16 młynów, z których 3 mają po dwa koła, reszta zaś po 1 kole. Młyn nazywany^c „Bystrów”¹⁰⁴ ma 2 włóki, 12 młynów ma po 1 włóce, a 3 młyny nie^d korzystają z przydziału gruntów]^e.

(k. 6v) Powinność z tych młynów: na zamek dwie miarce, a na mielnika trzecia, a któremu włókę dano, ma z tej włóki na niedzieli jeden dzień z toporem do zamku chodzić; a iż w ustawie¹⁰⁵ Jego^f Królewskiej Mści i drugi dzień przypisano, mają po dwa dni chodzić.

(k. 7–28) (Następuje pomiara siedzib i ogrodów miasta Tykocina¹⁰⁶, przy czym są^g wyszczególnione^h różnorodne powinności mieszczan. „Pop ruski”¹⁰⁷ figuruje na (k. 9 i 10ⁱ), dom wojewodzica ruskiego¹⁰⁸

^{a-a} Zapisane nad tekstem.

^b Na marginesie zapisano: „Przy pozostałych folwarkach ogrodników nie wymieniono”.

^c Zapisane nad tekstem.

^d Dalej zapisano skreślony fragment: „~~mają ziemi. J.G.~~”.

^e Na marginesie zapisano: „Młynarzy Żydów nie ma”.

^f Zapisane skrótem: „Je”.

^g Zapisane nad tekstem.

^h Dalej zapisano skreślone słowo: „są”.

ⁱ⁻ⁱ Zapisane nad tekstem.

¹⁰⁰ W źródle posługiwano się chełmińskimi miarami powierzchni ziemi: 1 włóka = 30 morgów = 900 prętów.

¹⁰¹ Inicjały Jana Glinki.

¹⁰² W znaczeniu – w trakcie tygodnia.

¹⁰³ W znaczeniu – do pielenia.

¹⁰⁴ Młyn ten mieścił się na rzece Nereśli.

¹⁰⁵ Chodzi o ustawę na wołoki z 1557 r., która była podstawą przeprowadzania pomiaru włócznej.

¹⁰⁶ Tykocin – miasto stanowiące w XVI w. stolicę starostwa tykocińskiego. Prawa miejskie uzyskał w 1425 r. lub nieco wcześniej. Współcześnie miasto, stolica gminy Tykocin.

¹⁰⁷ Jest to pierwsza wzmianka źródłowa dotycząca duchowieństwa prawosławnego i cerkwi w Tykocinie. Jednak większość badaczy domniemywa, że cerkiew została ufundowana w XV w. w czasach Jana lub Marcina Gasztołda.

¹⁰⁸ Hieronim Sieniawski – wojewoda ruski (1575–1582), kasztelan kamieniecki (1569–1575), podkomorzy kamieniecki (1553–1569), starosta kołomyjski (1557), halicki (1557–1582), stryjski (1567) i kałuski (1569–1582), jak również rotmistrz królewski (1558–1566). Syn Mikołaja Sieniawskiego wojewody ruskiego (zm. 1569). Właściciel m.in. nieodległych

(k. 14), cerkiew ruska¹⁰⁹ (k. 10), plac i folwark plebana¹¹⁰ (k. 11), Cygan (k. 12), siedemnastu Żydów wymieniono p.t. „Sielidzby^a żydowskie przed mostkiem”¹¹¹, gdzie są sami Żydzi (k. 15/15v); Żydzi^b prócz tego^b są^c w osobnej grupie trzynastu „Za mostem”, gdzie także mają szkołę żydowską¹¹² (k. 14v–15); jako wyjątek dwóch Żydów jest w bocznych ulicach^d rynku (k. ^e14/14v^e), lecz w samym rynku nie ma ich. (k. 25v–27v) Karczmy: 47 piwnych, z których 2 wolne ^fz nich 1 wójtowska^f; 6 miodowych, z których 1 (wójtowska) wolna od kapszczyzny¹¹³; 15 gorzałczanych, z których^g 1 (wójtowska) wolna^h; karczmarze

od Tykocina dóbr waniewskich. Posiadał posesję w Tykocinie i później, co potwierdza inwentarz z 1571 r. i lustracja z 1576 r. Wykopaliska archeologiczne pozwoliły dokładnie określić lokalizację tego domu – dzisiejsza ul. Żłota 15. AGAD, ASK, dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 137, k. 198; sygn. 192, k. 12, 26v; Kapicjana, sygn. 9, s. 180–182, 196–198; sygn. 10, s. 90–95; ANK, ZZG, sygn. 1, s. 307–312; sygn. 527, s. 23; *Księga podskarbińska nr. 8, w: Wypisy heraldyczne z ksiąg poborowych*, oprac. F. Piekosiński, Lwów 1911, s. 37; *Lustracje*, s. 89–90; K. Chłapowski, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017, s. 212, 233; M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014, s. 55, 229; J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000, s. 495–498; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841, s. 343–344; P. Niziołek, I. Taranta, *Kafle heraldyczne z Tykocina*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2020, 26, s. 169, 176; M. Plewczyński, *Sieniawski Hieronim*, w: *PSB*, t. 37, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 119–122; idem, *Sieniawski Mikołaj*, w: *PSB*, t. 37, s. 123–130; *Urzędnicy podolscy XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. E. Janas et al., Kórnik 1998, s. 67, 95, 230; *Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII w. (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 68–69, 160–161, 387.

^a Powinno być: „Siedliby”.

^{b–b} Zapisane nad tekstem.

^c Dalej zapisano skreślony wyraz: „także”.

^d Dalej zapisano skreślony wyraz: „od”.

^{e–e} Zapisane nad tekstem.

^{f–f} Zapisane nad tekstem.

^g Zapisane skrótem: „kt.”

^h Na marginesie zapisano ołówkiem: „karczem 72”.

¹⁰⁹ Cerkiew prawosławna w 1571 r. znajdowała się na placu pomiędzy rynkiem głównym a rynkiem Nowego Miasta przy ul. Czychrowskiej. ANK, ZZG, sygn. 527, s. 16.

¹¹⁰ Kościół został ufundowany w Tykocinie przed 1437 r. W tym roku Jan Gasztold poszerzył uposażenie plebanii. Vide: *Dokumenty*, s. 262–264.

¹¹¹ Chodzi o mostek na rzeczce Motławie, która była granicą między żydowską a chrześcijańską częścią Tykocina.

¹¹² W znaczeniu: synagoga.

¹¹³ Kapczyzna, kapszczyzna, kapizna – opłata od sprzedaży alkoholu.

wykazani imiennie; dalej^a karczmy żydowskie: 1 piwna, 3 gorzałczane^b – obciążone^c kapszczyzną. J.Gl.)^d.

[s. 152] (k. 27v) ...Powinność z tych karczm: od piwa kopa groszy¹¹⁴, od miodu kopa groszy, od gorzałki pół kopy groszy.

(k. 28) Komorniki, którzy w mieście mieszkają, a wolności i targów w mieście używają.

(k. 28/28v) (Wykaz imienny komorników. J.Gl.).

(k. 28v) Powinność tych komorników: mają dać każdy z nich w rok po dwa groszy, a poczną dawać roku piędziesiąt dziewiątego.

(k. 29) Włóki mieskie gruntu średniego.

Za rozkazaniem ^eJego Królewskiej Mości^e dano włók 84.

(k. 29–31) (Wykaz osób i włók, przy czym ^fzwykle 1^f włóka wypada na 1 rodzinę i rzadko^g tylko^h na 2 rodziny; Żydzi: Abram Izaakowicz posiada 1 ½ włóki, Czech Żyd¹¹⁵ ½ włóki i Kukier 1 włókę. J.Gl.).

(k. 31) Powinność z włók: czynszu czterdzieście groszy, a za tłoki¹¹⁶ dwanaście groszy.

(k. 32v) Żydy, którzy w mieście mieszkają, a wolności i targów używają.

(k. 32v–33v) (Wykaz imienny osób. J.Gl.)

(k. 33v) Tych Żydów piędziesiąt.

^a Zapisane nad tekstem.

^b Dalej zapisano skreślone słowa: „nie są wolne od”.

^c Zapisane nad tekstem.

^d Pod tekstem zapisano skreślony fragment: „Zsumowanie w Pomiarze nie zgadza się z wykazem imiennym; według zsumowania jest: karczem piwnych 46, miodowych 6 i gorzałczanych 14”.

^{e-e} Zapisane skrótem: „Je^o Kro M”.

^{f-f} Zapisane nad tekstem.

^g Zapisane nad tekstem.

^h Dalej zapisano skreślone słowo: „wyjątkowo”.

¹¹⁴ Chodzi o kopę groszy litewskich = 60 gr lit.; 1 gr lit. = 10 białych pieniędzy; 1 zł pol. = 30 gr pol. = 24 gr lit.

¹¹⁵ Najprawdopodobniej Abram Izaakowicz i Czech Żyd to ta sama osoba – Abram Izaakowicz Czech. Był to Żyd tykociński, kupiec i arendarz w starostwie i leśnictwie tykocińskim, a także arendarz czopowego w starostwie tykocińskim, rajgrodzkim i goniądzkim. Według inwentarza z 1571 r. miał wśród gruntów miejskich dwie włóki wolne od opłat. Zmarł przed 1581 r. AGAD, ASK, dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 224, k. 75v; sygn. 238, ks. 2, k. 59; sygn. 240, k. 286v–287, 318v–319, 324; sygn. 241, k. 59; ANK, ZZG, sygn. 527, s. 37; НАРБ, фонд 1708, вопис 1, справа 3, k. 593–594; РГАДА, фонд 389, опис 1, дело 53, k. 8; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52*, s. 51–52. Więcej vide: *Inwentarz starostwa*.

¹¹⁶ Tłoka – dodatkowe dni prac polowych w ciągu roku, najczęściej w trakcie żniw.

Powinność z tych Żydów: ma każdy od gospodarstwa swego dać w każdy rok wedlia starodawnego obyczaju¹¹⁷ i powinności po złotemu cырwonemu¹¹⁸.

(k. 34) Ostrowi przy mieście tykocińskim około rzeki Narwi¹¹⁹ i około Krosny¹²⁰. Wymorgowano każdego mieszczanina osobno, poczynając od rzeki Krosny.

(k. 34–36) (Wykaz osób, morgów i prętów. Wykaz wymienia ogółem 79 działek, z których jedna należy do Żyda (k. 35). J.Gl.).

[s. 153] (k. 36) Na tych ostrowiech grunt nadder podły; powinni będą te mieszczanie wedlie ustawy ^aJego Królewskiej Mości^a, jako z gruntu nadder podłego, od włóki po 15 groszy do skarbu królewskiego dawać. Suma czyni włók sześć prętów^b 9.

Przy tych ostrowiech zostało sianozęci nikczemnej za Kiermusami^{c121} gruntu nader podłego morgów 5; to w puście¹²² zostało.

(k. 36–73) (Pomiara wsi. J.Gl.)

(k. 36–38v) (Wieś Sanniki¹²³... „W tym sielie włók przyjętych na pliacu¹²⁴ i na służbie 27, a od płatu wolnych włók 6 z Żydem z piwowarzem, a na czynszu włoka i między tymi włók 2^d wójt dzierży”. Przy każdym kmieciu napisano: „socha¹²⁵ – koń – włoka”; w kilku wypadkach ta ilość przypada na dwóch mężczyzn, ^eprzy czym^e nazwisko, ^fwzględnie

^{a-a} Zapisane skrótem: „Je^o K.M.”

^b Zapisane skrótem: „prę.”

^c Nad tekstem zapisano ołówkiem uwagę: „wieś”.

^d J. Glinka napisał przypis do tego miejsca na dole strony: „Napisano: 27, z czego przekreślono ołówkiem siódmkę, zostawiając pierwszą cyfrę”.

^{e-e} Lekcja niepewna.

^{f-f} Zapisane nad tekstem.

¹¹⁷ Powinność ta została wprowadzona przez Olbrachta Gasztołda wraz z osadzeniem Żydów w Tykocinie. Vide: przyp. 64.

¹¹⁸ W 1571 r. 1 czerwony zł = 55 gr pol. = 44 gr lit. AGAD, ASK, dz. LVI, sygn. 292, k. 35.

¹¹⁹ Narew – jedna z największych polskich rzek, prawy dopływ Wisły.

¹²⁰ Krosna – ciek wodny bliżej nieznany. Musiał znajdować na zachód od Tykocina, pomiędzy Kaczorowem a dzisiejszymi Kiermusami. Dziś można jedynie domniemywać, o który strumień bądź rzeczkę chodzi. Możliwe, że dziś nie istnieje.

¹²¹ Kiermusy – w XVI w. osada młyńska w starostwie tykocińskim nad rzeką Narwią. ANK, ZZG, sygn. 527, s. 90. Dziś wieś Kiermusy w gminie Tykocin.

¹²² W znaczeniu – wypust, wygon, pastwisko.

¹²³ Sanniki – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹²⁴ W znaczeniu – na płacie – czynszu.

¹²⁵ Socha – dawna miara powierzchni gruntu ornego. Wynosiła tyle, ile można było zorać jedną sochą w ciągu jednego dnia.

patronimik^f, drugiego bywa stale omijane, więc to zapewne jedna rodzina, np. „Mikołaj Opanasowicz¹²⁶ a Hawryło – socha – koń – włóka”. J.Gl.).

(k. 37v) Powinność tego siola: czynszu 12 groszy; owsa beczki 2 albo 20 groszy; wóz siana albo 5 groszy; za stacaiu¹²⁷ półtrzecia grosza; za gęsi, kury, jajca półczwarta grosza; niewodowego¹²⁸ dwa groszy; dwa dni na niedziele służyć, a łłok na lato cztery; podwody¹²⁹ i straży¹³⁰ koleją. (W Sannikach jest „grunt śrzedni”. J.Gl.)

(Następują wsie: Sawino¹³¹ włók 30^a, grunt dobry, obciążenie to samo, lecz czynsz 21 gr (b^k. 38v^b); „Liasniki”¹³², włók 24 (k. 40); „Złotorureia”¹³³ (k. 42); „Sokierki”¹³⁴ włók 26 (k. 46); „Radulia”¹³⁵ [s. 154] włók 36 (k. 47v); „Paiewo”¹³⁶ włók 30 (k. 49); „Jeżowo”¹³⁷ włók 30 (k. 50v); „Broniszowo”¹³⁸ włók 24^c (k. 52v); „Łopucho”^{d139} (k. 54); „Komarowo”¹⁴⁰ włók 20 (k. 55v);

^a Dalej zapisano skreślone: „s. 38v.”

^{b-b} Zapisane nad tekstem.

^c J. Glinka napisał przypis do tego miejsca na dole strony: „Poprawiono w dokumencie z liczby 20”.

^d J. Glinka napisał przypis do tego miejsca na dole strony: „Na tejże str. dalej: «Wójtostwo łopuchowskie»”.

¹²⁶ W inwentarzu z 1571 r. odnotowano Matysa Panasowica, który posiadał ¼ włóki w Sanikach. ANK, ZZG, sygn. 527, s. 56.

¹²⁷ Chodziło o stację – powinność utrzymania przejeżdżającego władcy. Zamieniono ją na opłatę.

¹²⁸ Niewodowe – opłata za możliwość łowienia niewodami (typ sieci rybackich).

¹²⁹ Podwody – posługa komunikacyjna polegająca na dostarczeniu koni lub wołów.

¹³⁰ Straż (stróża) – powinność polegająca na pełnieniu straży we dworach i folwarkach starościńskich. Pilnowano, by w nocy nie doszło do kradzieży, zniszczeń lub pożaru.

¹³¹ Sawino – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³² Leśniki – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³³ Złotoria – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Choroszcz.

¹³⁴ Siekierki – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³⁵ Radule – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³⁶ Pajewo – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³⁷ Jeżewo – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś Jeżewo Stare w gminie Tykocin.

¹³⁸ Broniszewo – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹³⁹ Łopuchowo. Vide przyp. 87.

¹⁴⁰ Komorowo. Vide przyp. 88.

Stolmachowo¹⁴¹ (k. 56v); „Kapici”¹⁴² (k. 57v); „Trziscine”¹⁴³ włók 54 (k. 59); „Zblitowo”¹⁴⁴ w wójtostwie „trzysciańskim” włók 20 „Te włoki wszystkie nie przyjęte”, czyli puste; „Chobotki”¹⁴⁵ włók 20 grunt „podły” w wójtostwie „trzysciańskim”, połowa włók pusta (k. 63v); „obrębi solianickie”¹⁴⁶ – osiem ich jest po 1 do 6 włók (k. 65);^a „Sioło Sierki”¹⁴⁷ włók 20, grunt dobry, słuszki¹⁴⁸ (obejrzyj^b niżej. J.Gl.) (k. 67); ^c „Mazury”¹⁴⁹ włók 20 (k. 68)^c; „Brokowo”^{d150} włók 21 (k. 69); „Wólka Zielena”¹⁵¹ włók 10 (k. 71); „Włoki na Lieskowcu”¹⁵² i na Brzezinach”¹⁵³ włók 160 (k. 71v–73). J.Gl.)^e.

^a Dalej zapisano skreślony fragment: „«Sierki» wł. 20”.

^b Zapisane skrótem: „ob.”

^{c-c} Zapisane nad tekstem.

^d J. Glinka napisał przypis do tego miejsca na dole strony: „Mazury graniczą ze wsią «Brokowo» (s. 68v)”.

^e Na marginesie zapisano: „Włoki «puste», niesiedicne [wyraz trudny do odczytania – M.S.] np. w Łopuchowie jest ich 11, a osiadłych 29, grunt średni; w innych wsiach mniej włók pustych, np. w Trzciej jest 53 włoki osiadłe i tylko 1 pusta, choć grunt tam «podły». We wsi «Złotoriei» jest po obu stronach ulicy 35 ogrodów do wzięcia na służbę rybacką”.

¹⁴¹ Stelmachowo – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹⁴² Kapice – w XVI w. była to częściowo wieś szlachecka, częściowo należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wsie Kapice Stare i Kapice-Lipniki w gminie Tykocin.

¹⁴³ Trzcinne – wieś w części należąca do starostwa, zaś później leśnictwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Trzcinne.

¹⁴⁴ Zubole – wieś należąca do starostwa, zaś później leśnictwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Trzcinne.

¹⁴⁵ Chobotki – wieś należąca do starostwa, zaś później leśnictwa tykocińskiego. Dziś wieś Kulesze-Chobotki w gminie Krypno.

¹⁴⁶ Nie jest to jedna wieś, tylko obręby ziemi w kilku miejscach.

¹⁴⁷ Sierki – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Tykocin.

¹⁴⁸ Służkowie (bojarzy) putni – rodzaj ludności służebnej, której powinnością było rożenie listów.

¹⁴⁹ Mazury – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Wysokie Mazowieckie.

¹⁵⁰ Brok – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Wysokie Mazowieckie.

¹⁵¹ Wólka Zielona – wieś należąca do starostwa tykocińskiego. Znajdowała się najprawdopodobniej między Brokiem a Mazurami. Dziś nie istnieje. Vide: przyp. 16.

¹⁵² Laskowiec – tereny leśne należące do starostwa, a potem leśnictwa tykocińskiego. Następnie zaś wieś, gdzie mieszkała tykocińska szlachta zależna. Dziś wieś w gminie Trzcinne.

¹⁵³ Brzeziny – tereny leśne należące do starostwa, a potem leśnictwa tykocińskiego. Dziś wieś w gminie Trzcinne.

^a(k. 67) Sioło Sierki włók 20, grunt dobry, służki (Następuje wykaz 10 osób, w czym 1 Żyd, przy każdej osobie napisano: „służba, włóki 2”. J.Gl.)

(k. 67v) W tym siele włók 20, a służeń 10, na koń po dwie włóki dano wedle ustawy Jego ^bKrólewskiej Mości^b.

(Sierki graniczą ze Stelmachowem i Łopuchowem. J.Gl.)

...Powinność z tych służeń: mają z listy na potrzebę zamku tykocińskiego jeździć.

Z powodu przerwania w dniu dzisiejszym dostępu do Biblioteki muszę zostawić bez załatwienia dwa zagadnienia: 1) zaścianki przy wsiach i 2) Żydzi we wsiach.

Warszawa, 12 V 1941
J.Gl.

[s. 155] ^c(k. 67) Sioło Sierki włók 20 grunt dobry służki

Fiedzko raczkowicz a kiryło prokopowicz służba włóki dwie

Mikołaj sieszkowicz służba włóki 2

Wojciech Olieszkowicz służba włóki 2

jacko żyd służba włóki 2

Wasko sienkowicz a hryn służba włóki 2

Iwan i synowcem służba włóki 2

(k. 67v) Fiedzko raczkowicz matys kirmus truchon służba włóki 2

Andrzej mikołajewicz służba włóki 2

Marcin szczepanowicz a piotr rusin służba włóki dwie

Serafin raczkowski służba włóki 2

W tym siele włók 20 a służeń 10 na koń po dwie włóki dano wedle ustawy Jego ^bKrólewskiej Mości^b

(Następnie inwentarz opisuje granice gruntów wsi Sierki, które dotyczą: gruntów miejskich, stelmachowskich i łopuchowskich. J.Gl.)

Powinność z tych służeń mają z listy na potrzebę zamku tykocińskiego jeździć^d.

^a Na marginesie zapisano: „Ob. str. 6 [s. 155 według dzisiejszej paginacji – M.S.], całkowita kopia opisu wsi Sierki”.

^{b-b} Zapisane skrótem: „Kro. M.”

^c Na marginesie zapisano: „Rozdział inwentarza o wsi Sierkach odpisałem z zachowaniem pisowni i układu graficznego. Podkreślenia dodane przeze mnie”.

^d Na marginesie zapisano: „Odpisałem tutaj wszystko co w inwentarzu jest o wsi Sierkach. J.Gl.”

[s. 156] Tykocin, r. 1559

Pomiaru włóczna starostwa tykocińskiego i miasta Tykocina

Dokument oryginalny, podpisany przez Jana, syna Dymitra, Isajkowskiego, podkomorzego oszmiańskiego, pisarza skarbowego litewskiego¹⁵⁴. Kart 73 folio^a.

Z rozkazanania jego królewskiej m(o)ści

Rejestrz pomierzenia włók i postanowienia placów zamku jego królewskiej mości tykocińskiego przez mię Pawła Juriewicza Kotowicza, dworzanina jego królewskiej m(o)ści.

Roku tysiąc pięćset piędziesiąt dziewiątego.

Płat podług tego rejestrzu ma iść za rok piędziesiąt dziewiąty (k. 2)

W rozdziale przeznaczonym na opis siedzib i ogrodów miejskich (k. 7–28) są wzmianki:

„Pop ruski” (k. 9 i 10), cerkiew ruska (k. 10)

Plac i folwark plebana (k. 11)

Dom wojewodzica ruskiego (k. 14)

„Sielidzby^b żydowskie przed mostkiem” zamieszkała są w skupieniu przez 17 rodzin (k. 15), następnie 13 rodzin żydow[s. 157]skich mieści się „za mostem”, gdzie jest szkoła żydowska (k. 14^c, 15), wreszcie 2 rodziny w bocznych^d ulicach (k. 14, 14^c); w rynku Żydów nie ma (k. 14). Wykaz p.t.: „Żydy, którzy w mieście mieszkają, a wolności i targów używają” obejmuje 50 rodzin obowiązanych do uiszczania żydowskiego podatku pogłównego (k. 32^e–33^e).

Karczmy wymienione są wyłącznie w opisie miasta, jednak niewątpliwie znaczna część ich przypada na wsie starostwa. Jest karczem „piwnych” 47, „miodowych” 6 i „gorzałczanych” 15, razem 68, a w tej liczbie Żydzi trzymają 1 karczmę piwną i 3 gorzałczane (k. 25^f–27^f).

Jan Isajkowski

pisarz skarbu Księstwa^e Litewskiego^f

ręką własną (k. 73)

^a Zapisane skrótem: „fol.”

^b Powinno być: „Siedliby”.

^c Nad tym wyrazem zapisano ołówkiem: „wyjątkowo”.

^d Nad tym wyrazem zapisano ołówkiem: „od rynku”.

^e Zapisane skrótem: „X”.

^f Zapisane skrótem: „Lit”.

¹⁵⁴ Jan Dymitrowicz Dołmat Isajkowski pełnił urzędy: pisarza skarbowego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1592–1625), klucznika wileńskiego (1598–1627), podkomorzego oszmiańskiego (1612–1627), derewniczego wileńskiego (1598–1626) i surogatora grodzkiego wileńskiego (1616, 1621–1623). Isajkowski zmarł w 1627 r. lub na początku roku następnego. Więcej vide: tekst wstępny do aneksu.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Manuscript sources (Źródła rękopiśmienne)

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Roskie, Akta osobisto-rodzinne i majątkowo prawne, sygn. 1067, 1115.

Archiwum Skarbu Koronnego, dz. I, sygn. 47; dz. XLVI, sygn. 149; dz. LVI, sygn. 292; dz. 1, Rachunki królewskie, sygn. 137, 192, 224, 238, 240-241, 298.

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 5143.

Księgi ziemskie suraskie, sygn. 3.

Metryka Koronna, sygn. KK80, MK3, MK333.

Metryka Litewska – Transkrypcje, sygn. 191A.

Varia oddziału I, sygn. 57.

Tzw. Metryka Litewska, dz. VIII, sygn. 5.

Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana”, sygn. 9, 15, 32-33, 48, 60.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 1, 14, 17-18, 20, 23, 47, 527.

Archiwum Państwowe w Białymstoku:

Kamera Wojny i Domen, sygn. 2816.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich:

Dokumenty pergaminowe, perg. 1185.

Teki Naruszewicza, teka 14–15.

Muzeum Podlaskie w Białymstoku:

sygn. H/D/506

Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie:

Teki Glinki, teka 278.

Natsyyanal'ny histarychny arkhiv Byelarusi, Minsk [Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, Мінск]:

fond [фонд] 1708, vopis [вопіс] 1, sprava [справа] 3, 34.

Rossiyskiy gosudarstvennyy arkhiv drevnikh aktov [Российский государственный архив древних актов]:

fond [фонд] 389, opis [опис] 1, delo [дело] 38, 39, 53, 258.

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Центральний державний історичний архів України, м. Львів]:

fond [фонд] 812, opys [опис] 1, sprava [справа] 2, 36.

Vilniaus universiteto biblioteka:

Rankraščių skyrius FA-4904, F4-A1660, F5-A41-7932.

Printed sources (Źródła drukowane)

Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2009.

Akty izdavayemyye Vilenskoyu Arkheograficheskoyu Kommissiyeyu, t. 14, *Inventari imeniy XVI-go stoletiya*, Vil'na 1888 [Акты издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссией, т. 14, *Инвентари имений XVI-го столетия*, Вильна 1888].

Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882.

Die Chronik Wigands von Marburg, wyd. T. Hirsh, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, t. 2, red. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Lipsk 1863.

Długossius J., *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. 10, (1370–1405), Warszawa 1985.

Długosz J., *Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10, (1370–1405), Warszawa 2009.

- Dokumenty miasta i dóbr Tykocin z XV w.*, wyd. T. Jaszczolt, w: *Inter Regnum et Ducatum. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Tęgowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. K. Boroda, M. Liedke, P. Guzowski, Białystok 2018.
- Fragment lustracji starostwa bielskiego z 1560 r.*, „Bielski Almanach Historyczny” 2016.
- Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, literarum, diplomatum, scripturarum et monumentarum quaecunque in Archivo Regni in Arce Cracoviensi continentur*, wyd. E. Rykaczewski, Paryż 1862.
- Inwentarz starostwa tykocińskiego z 1571 r.*, wyd. M. Sierba, Białystok 2024.
- Kronika Wiganda z Marburga – rycerza i brata zakonu niemieckiego*, wyd. J. Voigt, E. Raczyński, Poznań 1842.
- Księga podskarbińska nr. 8*, w: *Wypisy heraldyczne z ksiąg poborowych*, oprac. F. Piekosiński, Lwów 1911.
- Liber Cancellariae Stanislai Ciołek, Ein Formelbuch der polnischen königskanzlei aus der Zeit husitischen Bewegung*, t. 1, wyd. J. Caro, Wien 1871.
- „*u knyga 1*”, wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius 1998.
- „*u knyga 37*”, wyd. D. Baronas, Vilnius 2011.
- „*u knyga 52*”, wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius 2004.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9*, A. Baliulis, Vilnius 2001.
- Lustracje województwa podlaskiego 1570 i 1576*, wyd. J. Topolski, J. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa 1959.
- Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV do XVI w.*, t. 1, wyd. A. Włodarski, Warszawa 1918.
- Opisaniye dokumentov i bumag, khranyashchikhsya v moskovskom arkhive ministerstva yustitsii*, ks. 21, Moskva 1915 [Описание документов и бумаг, хранящихся в московском архиве министерства юстиции, ks. 21, Москва 1915].
- Posilge J. von, *Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)*, wyd. E. Strehlke, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, t. 3, red. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Lipsk 1866.
- Powinności miejskie Tykocina według inwentarza z 1727 r.*, wyd. M. Sierba, „Studia Podlaskie” 2014, 21.
- Powinności mieszczan tykocińskich według inwentarza z 1701 r.*, wyd. M. Sierba, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, 15, 1.
- Powinności mieszkańców miasta Tykocin według inwentarza z 1772 r.*, wyd. M. Sierba, „Przegląd Nauk Historycznych” 2019, 18, 2.
- Rejestr pomiarowy miasta Suraza z roku 1562*, wyd. J. Kazimierski, „Teki Archiwalne”, 1954.
- Rejestr pomiarowy włócznej Kleszczel z roku 1560*, oprac. J. Zieleniewski, „Studia Podlaskie” 1991, 3.
- Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, królewskich, książęcych uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów, postępujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, t. 1, wyd. I. Daniłowicz, Wilno 1860.
- Volumina constitutionum*, t. 2, cz. 1, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 2005.
- Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. 4, Petersburg 1860.

Studies (Opracowania)

- Baranowski I.T., Adam Pilchowski: *działacz agrarny z czasów zygmunto-wskich*, „Przegląd Historyczny” 1916, 20, 2.
- Baranowski I.T., *Podlasie w przededniu Unii Lubelskiej*, „Przegląd Historyczny” 1908, 7, 1.
- Baranowski I.T., *Sprawa szlachty poddańczej w starostwie Tykocińskim: z powodu artykułu ks. Zygmunta Dunin-Kozickiego*, „Przegląd Historyczny” 1911, 13, 2.

- Bieńkowska K., *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w dorzeczu Górnej Narwi w świetle źródeł archeologicznych*, w: 492 rocznica urodzin województwa podlaskiego: referaty z sesji historycznej, Tykocin, 3 września 2005 r., red. B. Pacholska, Białystok 2006.
- Błaszczuk G., *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1, *Trudne początki*, Poznań 1998.
- Boroda K., *Przeszłość przeliczników demograficznych dla szesnastowiecznych źródeł podatkowych*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, 2.
- Brodzicki C., *Początki gminy żydowskiej w Tykocinie na Podlasiu*, „Gryfita” 2000, 22.
- Chłapowski K., *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017.
- Choińska M., *Powinności mieszczan w mieście królewskim a w mieście prywatnym: przykład Tykocina w XVI–XVIII w.*, „Studia Podlaskie” 2008–2009, 18.
- Czapiuk A., *Reformy agrarne w dobrach królewskich na Podlasiu XVI w. na tle ich funkcjonowania*, Warszawa 1990, maszynopis pracy doktorskiej.
- Dunin-Kozicki Z., *Nieznane pismo Łukasza Górnickiego o szlachcie wolnej i niewolnej*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1911, 4, 1–4.
- Ferenc M., *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014.
- Filipczak-Kocur A., *Kancelaria podskarbich litewskich w pierwszej połowie XVII w.*, w: *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 1, red. A. Górak, I. Łuć, D. Magier, Lublin–Siedlce 2008.
- Filipczak-Kocur A., *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587–1648. Projekty – ustawy – realizacje*, Warszawa 2006.
- Fionik D., *Obraz Bielska w lustracji z 1563 r.*, „Bielski Hostinec” 2021, 64.
- Gąsowski J., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1977, 11.
- Guzowski P., Poniat R., *Przeliczniki demograficzne w szacunkach zaludnienia miast w Królestwie Polskim w drugiej połowie XVI w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, 2.
- Gloger Z., *Encyklopedia staropolska*, t. 1, Warszawa 1958.
- Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (dopełnienie Niesieckiego)*, wyd. Z. Gloger, Kraków 1870.
- Jabłonowski A., *Podlasie*, cz. 2–3, w: *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6, w: *Źródła dziejowe*, t. 17, Warszawa 1909–1910.
- Jagodziński Z., *Tykocin, woj. białostockie*, „Informator Archeologiczny: badania” 1975, 9.
- Jakimowicz R., *Sprawozdanie z działalności Państwowego Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych na okręg warszawski za rok 1922*, „Wiadomości Archeologiczne” 1923, 8, 2–4.
- Jarmolik W., *Gasztołdowie a Tykocin*, „Białostoczczyzna” 1987, 7.
- Jaroszewicz J., *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, cz. 2, *Litwa w pierwszych trzech wiekach po przyjęciu wiary chrześcijańskiej*, Wilno 1844.
- Jaszczołt T., *Ziemie drohicka i bielskie pod rządami księcia mazowieckiego Bolesława IV w latach 1440–1444*, w: *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze*, red. J. Grabowski, R. Mroczek, Warszawa 2017.
- Kalinowski E., *Starosta tykociński Łukasz Górnicki (1571–1603) wobec szlachty ziemi bielskiej. Konflikt w łonie elity staropolskiej mikrospołeczności*, w: *Społeczeństwo a elity. Społeczeństwo staropolskie*, t. 5, red. I.M. Dacka-Górzyńska, A. Karpiński, Warszawa 2018.
- Kalinowski E., *Szlachta ziemi bielskiej wobec bezkrólewia w XVI–XVII w.*, Warszawa 2020.
- Kamiński A., *Z badań nad pograniczem polsko-rusko-jaćwieskim w rejonie rzeki Sliny*, „Wiadomości Archeologiczne” 1956, 2.
- Kolankowski L., *Pomiara włóczna*, „Ateneum Wileńskie” 1927, 4, 13.
- Kołodziejczyk A., *Przemiany społeczno-gospodarcze na Podlasiu w XV–XVI w.*, Olsztyn 2012.

- Korczak L., *Jan Gasztold – przywódca opozycji wobec rządów Kazimierza Jagiellończyka w Wielkim Księstwie Litewskim*, w: *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII w.*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006.
- Kosman M., *Pomiara włóczna na Polesiu Pińskim*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1970, 31.
- Koszytła Z., *Z dziejów zamku tykocińskiego*, „Białostoczczyzna” 1986, 1.
- Kowalczyk-Heyman E., *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Pisą a Biebrzą)*, Warszawa 2013.
- Kowalczyk-Heyman E., *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej: między Drwęcą a Pisą*, Warszawa 2003.
- Kowalczyk-Heyman E., *O mazowiecko-litewskiej ugodzie granicznej z 1358 r. (głos w dyskusji)*, „Studia Geohistorica” 2019, 7.
- Kowska H., Pilchowski Adam, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Kuźmińska M., *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, Wilno 1928.
- Lulewicz H., Szymkowicz Jan, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 50, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2014–2015.
- Maroszek J., *Dzieje województwa podlaskiego do 1795 r.*, Białystok 2013.
- Maroszek J., *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000.
- Maroszek J., *Struktura osadnictwa rycerskiego i drobnoszlacheckiego dawnej ziemi bielskiej do końca XVIII w.*, „Białostoczczyzna” 2002, 1–2.
- Maroszek J., Studniarek A., *Dzieje Trzciannego i obszaru gminy Trzcianne w XV–XX w.*, Trzcianne 2004.
- Michaluk D., *Granice województwa podlaskiego i postrzeganie obszaru Podlasia w latach 1513–2013*, w: *Podlasie nadbużańskie. 500-lecie województwa podlaskiego*, red. O. Łatyszczek, Ciechanowiec 2013.
- Mieniecki R., *Stanisław Dowojno*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946.
- Mieniecki R., *Stanisław Dowojno wojewoda połocki*, „Ateneum Wileńskie” 1937, 12.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841.
- Niziołek P., Taranta I., *Kafle heraldyczne z Tykocina*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2020, 26.
- Ochmański J., *Dawna Litwa*, Olsztyn 1986.
- Ochmański J., *La grande réforme agraire en Lituanie et en Ruthénie Blanche au XVIe siècle*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1960, 8, nr dodatkowy.
- Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Kasińskich*, oprac. F. Pułaski, Warszawa 1915.
- Pacuski K., *Wschodnia granica Mazowsza w średniowieczu w świetle danych historycznych (X–XV w.)*, w: *Początki chrześcijaństwa na pograniczu mazowiecko-ruskim w świetle wyników badań wybranych cmentarzysk*, red. A. Buko, Warszawa 2019.
- Perlikowska-Puszkarska U., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1980, 14.
- Perlikowska-Puszkarska U., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny: badania” 1981, 15.
- Picheta V.I., *Agrarnaya reforma Sigizmundy-Avgusta v Litovsko-Russkom gosudarstve*, Moskva 1958 [Пичета В.И., *Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве*, Москва 1958].

- Plewczyński M., *Sieniański Hieronim*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 37, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1996–1997.
- Plewczyński M., *Sieniański Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 37, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1996–1997.
- Pociecha W., *Gasztołd Olbracht*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Pociecha W., *Gasztołd Stanisław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Radoch M., *Kilka uwag o konfliktach na pograniczu litewsko-mazowieckim i litewsko-krzyżackim w latach 1401–1426 (w świetle źródeł krzyżackich)*, w: *Szkice z dziejów społeczno-gospodarczych Podlasia i Grodzieńszczyzny od XV do XVI w.*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2005.
- Radoch M., *Rywalizacja litewsko-mazowiecka o ziemię drohicą (i brzeską) oraz okęg Tykocin i Łopuchowo (wraz ze Złotorią) od XIV w. do 1425 r.*, w: *Puszcze wielkookszańce na północnym Podlasiu i zachodniej Grodzieńszczyźnie w XV–XVI w. (podziały, administracja, służby leśne i wodne)*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2007.
- Radoch M., *W sprawie daty nadania przez Władysława Jagiełłę ziemi drohiciej księciu mazowieckiemu Januszowi I*, w: *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI w. Prace ofiarowane profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2002.
- Radoch M., *Złotoria w 1393 r.; zniszczenie grodu i porwanie księcia mazowieckiego Janusza I*, w: *Szkice do dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI w. Prace ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2002.
- Romaniuk Z., *Tykocin w XV w.*, w: *Małe miasta. Przestrzenie*, red. M. Zemło, Supraśl 2003.
- Roszczenko M., *Kleszczele*, Bielsk Podlaski–Kleszczele 2002.
- Rutkowski H., *Granica mazowiecko-litewska między Wizną a Grodnem z 1358 r.*, „*Studia Geohistorica*” 2017, 5.
- Rutkowski H., *Odpowiedź na krytykę artykułu o granicy z 1358 r.*, „*Studia Geohistorica*” 2019, 7.
- Rutkowski H., *O dokumencie z roku 1358 raz jeszcze*, „*Studia Geohistorica*” 2020, 8.
- Semkowicz W., *Gasztołd Jan*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Semkowicz W., *Gasztołd Marcin*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Sianko P., *Granica mazowiecko-litewska do 1569 r. Kształtowanie się, rola społeczna*, Białystok 2019, maszynopis pracy doktorskiej.
- Sianko P., *Rozgraniczenie mazowiecko-litewskie z 1358 r. – nowe spojrzenie*, w: *Granice i pogranicza*, red. P. Guzowski, M. Liedke, W. Walczak, Białystok 2019.
- Sianko P., *Wokół dyskusji o dokumencie z 1358 r.*, „*Studia Geohistorica*” 2021, 9.
- Sierba M., [rec:] *Małgorzata Choińska, Powinności mieszczan w mieście królewskim, a w mieście prywatnym: przykład Tykocina w XVI–XVIII w.*, „*Studia Podlaskie*”, 2008–2009, t. 18, „*Studia Podlaskie*” 2014, 21.
- Sierba M., *Bielsk Podlaski*, w: *Województwo podlaskie w drugiej połowie XVI w.*, red. M. Gochna, B. Szady, w: *Atlas historyczny Polski*, red. H. Rutkowski, M. Słoń, t. 8, cz. 2, *Komentarz. Indeksy*, Warszawa 2021.
- Sierba M., *Pomiara włóczna Bielska sporządzona przez Stanisława Dziewiałtowskiego Skoczka w 1560 r.*, „*Studia Podlaskie*” 2021, 29.
- Sierba M., *Powinności kmieci ciągniętych we wsiach podlaskich – przykład starostwa tykocińskiego*, w: *Chłopi na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej do czasów uwłaszczenia*, red. D. Michaluk, Ciechanowiec–Warszawa 2019.
- Sierba M., *W sprawie nadania praw miejskich Tykocinowi w XV w.*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica*” 2015, 94.
- Stankiewicz U., *Tykocin – początki miasta*, „*Podlaskie Zeszyty Archeologiczne*” 2005, 1.

- Stankiewicz U., *Tykocin nad Narwią od średniowiecza do końca XVI w.*, w: *Narew w dziejach i współczesności Mazowsza i Podlasia*, red. A.C. Dobroński, W. Grębecka, Łomża 2004.
- Stankiewicz U., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny: badania” 1983, 17.
- Stankiewicz U., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny: badania” 1984, 18.
- Stankiewicz U., *Tykocin, woj. białostockie. Stanowisko II*, „Informator Archeologiczny: badania” 1988, 22.
- Śliwiński J., *Wyodrębnienie się puszczy przynależnej do Grodna*, w: *Puszcze wielkooksądcze na północnym Podlasiu i zachodniej Grodzieńszczyźnie w XV–XVI w. (podziały administracyjne, służby leśne i wodne)*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2007.
- Tyszkiewicz J., *Książęta mazowieccy na Podlasiu (1385–1440). Od unii krewskiej do Kazimierza Jagiellończyka*, „Rocznik Mazowiecki” 2005, 17.
- Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994.
- Urzednicy podolscy XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998.
- Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1, *Województwo wileńskie XIV–XVIII w.*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, Warszawa 2004.
- Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII w. (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Województwo podlaskie w drugiej połowie XVI w.*, oprac. K. Boroda et al., w: *Województwo podlaskie w drugiej połowie XVI w.*, red. M. Gochna, B. Szady, w: *Atlas historyczny Polski*, red. H. Rutkowski, M. Słoń, t. 8, cz. 1, *Mapy*, Warszawa 2021.
- Wroczyńska E., *Śródmieście Tykocina w XVI w. Przyczynek do historii kształtowania się przestrzeni miasta*, w: *492 rocznica urodzin województwa podlaskiego: referaty z sesji historycznej, Tykocin, 3 września 2005 r.*, red. B. Pacholska, Białystok 2006.
- Żojdż K., *Wszyscy ludzie króla. Zygmunt III Waza i jego stronnicy w Wielkim Księstwie Litewskim w pierwszych dekadach XVII w.*, Warszawa 2019.

NOTA O AUTORZE

Michał Sierba – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Zainteresowania naukowe: historia nowożytna, historia Podlasia w XV–XVIII w., historia społeczno-gospodarcza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w., miasta podlaskie, powinności ludności w XVI–XVIII w., edytorstwo źródeł historycznych. Najważniejsze publikacje: *Lustracja województwa podlaskiego z 1602 r.* (Warszawa 2017); *Radziwiłłowskie dobra Orla (1585–1695)* (Białystok 2017).

ABOUT THE AUTHOR

Michał Sierba – PhD of humanities, assistant professor at the Tadeusz Manteuffel Institute of History of the Polish Academy of Sciences in Warsaw. Scientific interests: modern history, history of Podlasie in the 15th–18th centuries, socio-economic history of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 16th–18th centuries, Podlasie cities, obligations of the population in the 16th–18th centuries, editing of historical sources. The most important publications: *Lustracja województwa podlaskiego z 1602 r.* (Warszawa 2017); *Radziwiłłowskie dobra Orla (1585–1695)* (Białystok 2017).